

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Kát na Blízkém východě: Jemen

Kristýna Bartošová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Kát na Blízkém východě: Jemen

Kristýna Bartošová

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Křížek, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jsem jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah

1. Úvod	5
2. Představení	7
2.1. Charakteristika rostliny.....	7
2.2. Historie kávu a legendy s ním spojené	8
3. Produkce a distribuce kávu	11
3.1. Kát a zemědělství.....	12
3.2. Nutnost technického pokroku.....	13
3.3. Sklizeň a cesta na trh	15
3.4. Kát a ostatní plodiny.....	17
4. Vládní politika a mezinárodní přístup, legálnost	18
5. Pohled mezinárodního práva na kát	19
5.1. Podíl stimulačních látek	19
5.2. Legálnost v jednotlivých zemích.....	20
6. Lékařské a zdravotní důsledky	24
7. Společenská pozice.....	30
7.1. Konzumace kávu	30
7.2. Účinky	33
8. Používání kávu mimo Jemen.....	35
9. Kát a systém zásobování venkova.....	37
10. Kát a voda	38
11. Kát a společenské dopady	38
12. Kát a zaměstnání	39
13. Budoucnost.....	40
13.1. Kát a nestátní organizace	42
13.2. Kát a sociální síť	42
14. Závěr	44
15. Seznam použité literatury a elektronických zdrojů.....	46
17. Resume.....	49
18. Přílohy.....	50

1. Úvod

Zneužívání drog je celosvětový problém, kterým se zabývá velké množství odborníků, mezinárodních organizací a státních vlád. Kát, který je nejvíce rozšířen v Jemenu, je běžně vnímán jako druh drogy.¹ Toto je ovšem mylná domněnka, protože na základě výzkumů vedených Organizací spojených národů (OSN) nikdy nedošlo k jeho zákazu. Důkazy o škodlivosti na lidský organismus a jeho návykovosti nebyly natolik průkazné, aby vedly k mezinárodnímu omezení.

Kát je oblíben pro své stimulační účinky, které jsou dosahovány dlouhodobým žvýkáním mladých lístků. Vyvolává stavy mírné euforie, potlačuje pocit únavy a hladu. V Jemenu je užíván již dlouhou dobu. Od 70. let 20. století došlo k výraznému nárůstu v jeho konzumaci, pěstování a prodeji. Tento vývoj vedl k mnohým sociálním, zdravotním a ekonomickým problémům.

Svoji práci jsem zaměřila na užívání kátu na území Jemenu. Práce je rozdělena do několika částí. Nejdříve se práce věnuje popisu rostliny a jejímu historickému původu a rozšíření. V následující části jsem se zaměřila na samotnou produkci kátu. Přibližuje zemědělské podmínky horských oblastí, kde došlo k nejvýraznějšímu rozvoji kátového zemědělství.

Dále rozebírám otázku legálnosti, vládní politiky a mezinárodního přístupu. Na příkladech z několika zemí je ukázán rozdílný přístup k omezování kátu. V další kapitole jsem se zaměřila na zdravotní dopady, které žvýkání kátu přináší. Následující kapitola popisuje, jakým způsobem je tato oblíbená povzbudivá rostlina konzumována. Ukazuje, jak výrazně je konzumace kátu spojena s každodenním životem Jemenců.

S kátem se můžeme setkat i ve státech východní Afriky, kde je konzumován odlišným způsobem. Dále se věnuji tématům, která jsou nedílně spojena s kátem a jeho širokým rozšířením ve společnosti. V poslední kapitole se věnuji

¹“ Droga je jakákoliv látka, která , je-li vpravena do živého organismu, může pozměnit jednu nebo více z jeho funkcí. Převzato z: WORLD HEALTH ORGANIZATION. *WHO Expert Committee On Drug Dependence: Sixteenth Report*. [online]. Geneva, 1969 [cit. 2012-04-22]. World Health Organization Technical Report Series, 407. Dostupné z: http://whqlibdoc.who.int/trs/WHO_TRS_407.pdf

reakcím jemenské společnosti. Zdá se, že v posledních letech se formuje nová občanská společnost, která si zakládá na budoucnosti Jemenu bez kátu. Pomocí médií a sociálních sítí se snaží vést široké informační kampaně, jejichž cílem je co nejvíce informovat běžného uživatele kátu o škodlivých následcích, které mu žvýkání přináší.

Téma mé bakalářské práce je velmi široké. Problematika se nedá soudit bez znalosti prostředí a předešlého historického vývoje. V rozsahu, který bakalářská práce nabízí, se nelze jednotlivým tématům věnovat do hloubky. Snažila jsem se tedy nastínit alespoň většinu z nich. Nabízí se možnost odvrhnout kát hned na začátku jako fenomén velmi škodlivý a zavrženíhodný. Celý problém není takto jednostranný, a já se pokusím představit proč.

Tématika kátu nebyla v české literatuře doposud zpracována. K dispozici jsou pouze různé cestopisy s útržkovými informacemi. Pro získání odborných informací jsem tedy musela čerpat z anglicky psané literatury. Využila jsem databáze Světové zdravotnické organizace nebo Světové banky, které se zabývají rozvojovými programy v Jemenu, a problematice kátu se také věnují. Dále jsem čerpala z různých studií dostupných na internetu. Publikace a články vydané v České republice v zásadě vůbec nepokrývají šířku problému. U cizojazyčných zdrojů jsem naopak narážela na přílišné soustředění na určité téma a bylo třeba z daných informací vybírat pouze ty zásadní. Pro získání aktuálních informací jsem pracovala v omezené míře i s arabsky psanými zdroji.

Při hledání materiálů jsem narážela na komplikace spojené s přepisy. Arabské ق (qáf) je přepisováno do angličtiny jako q nebo kh. Setkáváme se tedy s výrazy qat a khat. V českém jazyce jsem použila přepisu kát, z důvodu srozumitelnosti a zjednodušení. Přepisy arabských jmen jsem převzala podle vzoru, který používá Prof. Kropáček v *Duchovních cestách islámu*.²

² KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, 292 s. ISBN 80-702-1821-5.

2. Představení

Kát je rostlinou, která je pěstována a užívána pro své stimulační účinky na lidský organismus, kterých je dosahováno dlouhodobým žvýkáním. Řadí se mezi méně známé lehké drogy a v několika posledních desítkách let je jednou z příčin sociálních, zdravotních, a také ekonomických problémů v Jemenu a v části států východní Afriky. Přirozeně se vyskytuje v oblasti Afrického rohu a na jihozápadě Arabského poloostrova. Je pěstován na plantážích v Jemenu, s další produkcí se pak setkáváme na území států Džibuti, Somálska, Etiopie a Keni.

2.1. Charakteristika rostliny

Kát neboli Káta jedlá, botanickým názvem *Catha edulis* či Forsskal, je keř nebo malý strom³, který se řadí do čeledi Celastraceae (jesencovité). Rostlina dosahuje výšky dvou až čtyř metrů v kultivované podobě, ve volné přírodě může narůst až do výšky patnácti metrů. Nejlepší oblastí pro pěstování kátu je nadmořská výška 1300 až 2400 m n. m. Optimální jsou dešťové srážky v rozsahu 500 – 1000 mm/ročně, či při pravidelném zavlažování. Ideální průměrnou roční teplotou je 17 až 19 °C⁴. Příležitostné mrazy jsou naopak nepříznivým faktorem pro růst kátu.

Kát divoce roste ve vyšších polohách Etiopie, Keni a části Somálska. Předpokládá se, že se kát do Jemenu rozšířil a východní části afrického kontinentu. Díky příhodnému podnebí horských oblastí a příznivému přístupu jeemenské společnosti zde začal být hojně pěstován. V oblastech, kde jsou pole chráněna před větry a zimou, je možné produkovat kát celoročně.

Omamné účinky, pro které je kát žvýkán, jsou obsaženy zejména v kopinatých listech a mladých výhoncích rostliny. Tyto části mají nejvíce účinných látek, kvůli kterým se rostlina stala populární. Jedná se o nepříliš stabilní

³ Viz příloha č. 1.

⁴ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>.

psychoaktivní alkaloidy cathinon a cathin. Lísky kátu jsou bohaté i na množství vitamínů, tříslovin, minerálů a flavonoidů.⁵

Kát se vyznačuje podélnými listy, které jsou typické barevnou variabilitou. Na spodních a středních částech vyrůstají větší listy, které se směrem ke konci větviček zmenšují. Květy jsou drobné a bílé.⁶ Dle zabarvení stonků rozlišujeme několik druhů, které se odlišují nejen svojí barvou, ale i chutí a silou účinku. Udává se, že kát bílý (*bajád*), je lehký a řadí se k nejlepším druhů. Podobně je hodnocen kát světle červený (*chamar*). Naopak tmavočervený (*saníj*), je těžší a s nepříjemnými vedlejšími účinky.⁷ To potvrzuje i Ward ve svých spisech. Uvádí, že „bílý (ve skutečnosti zelený) a modrý (ve skutečnosti šedivý) kát je lepší než kát červený.“⁸

Díky širokému rozšíření se tato rostlina nazývá mnoha jmény. V Jemenu se používá označení qát (قات), džal al-džaladún⁹ či chazin¹⁰. V oblastech Afrického rohu se setkáváme s názvy jako miraa (hlavně v Keni), čat (Etiopie)¹¹, tohai, qaat, či arabský čaj¹². Existuje i řada hovorových přízvisek typických pro určité oblasti.

2.2. Historie kátu a legendy s ním spojené

Původ kátu se nedá s přesností určit. Předpokládá se, že tradice užívání kátu byla rozšířena již v dobách starověkého Egypta. Staří Egypťané jej měli

⁵ HASSAN, Nageeb, Abdullah GUNAID a Iain MURRAY-LYON. *The impact of qat-chewing on health: a re-evaluation* [online]. 2005 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.albab.com/bys/articles/hassan05.htm>.

⁶ Marešová, 1969: 72.

⁷ SADÍLEK, Tomáš. *Kát - populární droga v Jemenu* [online]. 1998 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ingema.net/in2001/clanek.php?id=87>.

⁸ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>

⁹ Marešová, 1969: 72.

¹⁰ MARSHAL, Patrik. *Qát: Nezkontrovaná vášeň a údajná zkáza národa jemenského* [online]. 2005 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ye.cz/view.php?cisloclanku=2005060801>.

¹¹ KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu/>.

¹² Zahradníček, J.: Droga, která si podmanila národy, dostupné z: <http://www.lideazeme.cz/clanek/droga-ktera-si-podmanila-narody>, 11-08-2011.

užívat při svých náboženských obřadech. Kátu byly připisovány božské a transcendentní účinky.¹³

Existuje řada legend o původu kátu a jeho rozšíření do Jemenu. Nejpravděpodobnější variantou je, že byl přivezen z pohoří Harare na území dnešní Etiopie. Nejčastěji uváděná legenda vypráví, že kát objevil náhodný pastevec koz. Všiml si, že jeho stádo i přes odpolední žár zůstává čilé a neodpočívá. Vypožeroval, že kozy ožirají keř kátu. Rozhodl se, že lísky kátového keře vyzkouší. Při žvýkání ucítil, jak jej opouští únava a získává novou energii. Kát se stal oblíbeným a rychle se rozšířil.¹⁴ Není náhodu, že obdobná legenda se váže i s objevením kávového keře.

MUDr. Marešová uvádí, že kát byl přivezen do Jemenu během habbešských výbojů v 6. století n. l.¹⁵ Spekuluje se také o možnosti, že kát přinesli etiopští muslimové, kteří byli na návštěvě dvora sultána Malika al Mu'ajjda¹⁶. Poutníci spokojeně požvykovali a zvědavý vladař se jich ptal, co si to neustále vkládají do úst a žvýkají. Vysvětlili mu, že se jedná o kouzelnou rostlinu, která snižuje chuť na jídlo, spánek a milování. Nato se sultán zděsil: „*Alláhu slitovný, všemohoucí, jaké jiné rozkoše se vyrovnají těmto? To nikdy jíst nebudu! V životě nedělám nic jiného, než tyhle tři věci, tak jak bych mohl žvýkat to, co by se stávalo mezi mne a je?*“¹⁷ Tento příběh se odehrál ve 14. století, a i přes sultánovo pohoršení se kát nakonec rozšířil.

Christopher Ward ve své práci¹⁸ zmiňuje další z jemenských legend. Ta vypráví, že kát přinesl do země Alexandr Veliký.¹⁹ Jeden z učenců identifikoval kát jako posvátný vavřín, kterého užívaly kněžky z delfské věštírny při svých

¹³ KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu/>.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Marešová, 1969: 72.

¹⁶ Malik al Mu'ajjid byl imámem zajdistického státu na území Jemenu mezi lety 1328 a 1346.

¹⁷ KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu/>.

¹⁸ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z:

<http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>

¹⁹ Dle historických záznamů Alexandr Veliký nikdo osobně nebyl v Jemenu. Válčil ale na pomezí Egypta a Núbie a je tedy možné, že legenda pochází z této historické éry.

obřadech.²⁰ Alexandr měl tyto lístky poslat jako dar do Etiopie, aby zde pomohly vyléčit „epidemii melancholie.“²¹ Na léčbu melancholie a depresivních stavů doporučoval lístky kátu i Nadžíb ad-dín ze Samarkandu ve své knize pojednávající o drogách.²²

Další z příběhů vypráví, že islámský světec šajch Ibrahím Abú Zaharbuí z Berbery (dnešní Somálsko) okolo roku 1430 cestoval do pohoří Harare v Etiopii. Harare bylo tehdejším centrem pěstování kátu a odtud jej přenesl do Jemenu.²³ Předpokládá se, že kát (ale i kávu) používali súfijové pro prodloužení bdělosti. Mohli se tak po delší dobu věnovat studiu Koránu a modlitbám. Súfijové byli často poutníky a svoji dávku si nosili vždy při sobě. Díky nim se povědomí o kátu rozšířilo po většině území Jemenu. Protože je nutné kát žvýkat co nejdříve po odtrhnutí, což je pro cestování značně nepraktické, používali súfijové kát ve formě čaje.

Po analýze legend můžeme říci, že kát se rozšířil do Jemenu z oblasti Afrického rohu. Šířiteli byli obchodníci, vyslanci, či duchovní, kteří podnikali cesty mezi těmito dvěma světy a přinášeli si s sebou své zvyky. Proces byl pozvolný, ale již od 15. století byl kát na jemenském území znám a ve značné míře i užíván.

První písemná zmínka o kátu je v perském spisu o bylinkách a medicíně „*Kitáb as-sajdala fi-l-tibb*.“²⁴ Autorem této sbírky byl Abú Rajhán al-Bírúní (v latině známý jako Alberonius) v 11. století. Bírúní zde původ kátu klade do dnešního Turkmenistánu. S přesností však popsal jeho vzhled a účinky.²⁵

Cestovatel Ibn Battúta, který procestoval většinu tehdejšího islámského světa, ve svých poznámkách zmiňuje ceremoniální rituály u královských dvorů

²⁰ Při samotné věštbě seděla Pýthie na trojnožce a z trhliny v zemi prý vdechovala vycházející dým, podle jiných žvýkala vavřínové listy, čímž se dostávala do transu.

²¹ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>

²² Marešová, 1969: 72

²³ MCKEE, C M. Medical and social aspects of qat in Yemen: a review. In: *Journal of the Royal Society of Medicine* [online]. 1987 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1291140/pdf/jrsocmed00168-0048.pdf>.

²⁴ Původní název v arabštině كتاب الصيدلة في الطب, česky Kniha farmacie v lékařství/Velká kniha o lékařství. KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu/>.

²⁵ KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu/>.

v Somálsku a jižní Arábii. Zde se svazek kátových proutků nabízel každému váženému návštěvníkovi.²⁶ Dalším písemným pramenem z území Jemenu je práce finského botanika Petera Forsskala, účastníka Niebuhrovy výpravy po arabských zemích.²⁷ Jeho poznámky po návratu publikoval sám Niebuhr v Kodani roku 1775 pod názvem *Flora aegyptiaco-arabica*.²⁸

Cestovatelé putující do oblasti Jemenu na přelomu 19. a 20. století dokládali, že kátování je zde rozšířenou praxí. Dříve bylo více rozšířeno na vysočinách v jižním Jemenu, kde bylo užívání kátu bráno jako známka příslušnosti k vyšší společenské třídě. Jednalo se o vznešený a prestižní ceremoniál, často spojovaný s náboženským rozjímáním. V severních částech Jemenu, kde má tradici zajdovský²⁹ směr islámu, měli ke kátovníku odpor a nazývali jej „strom d'ábla.“³⁰

Nicméně zvyk kátování mezi bohatšími vrstvami se rozvinul postupně i do severních oblastí. Údaje dokládají, že na přelomu 50. a 60. let bylo 60 % mužů a 35 % žen častými uživateli na území hlavního města Taizu³¹. K výrazným změnám v dostupnosti kátu a jeho širokému rozšíření došlo na začátku 70. let 20. století.

3. Produkce a distribuce kátu

Pro pochopení oblíbenosti a významu kátu je potřeba komplexně zmapovat jeho produkci a následnou distribuci ke konečným uživatelům. Významně se touto problematikou zabýval článek *Economic Aspects of the Qat Industry in*

²⁶Marešová, 1969: 72 - 73

²⁷ Výprava pod vedením Carstena Niebuhra putovala po východních zemích na pokyn dánského krále v letech 1761 – 1766. Z pětičlenné skupiny se Niebuhr vrátil sám, ostatní druhové podleli útrapám cest (hlavně malárii). Přesto se dá označit za výpravu úspěšnou. Díky této výpravě byly dovezeny do Evropy první podrobné údaje o jemenském státu, a Niebuhr sám sestavil kompletní zeměpisný popis s mapou, která nebyla velmi dlouho překonána.

²⁸ V originále dostupná na: <http://www.archive.org/details/floraaegyptiacoa00fors>.

²⁹ Zajdija – ší'itská sekta, ze ší'itských sekt se nejbližší přiblížila sunně, a lze ji hodnotit jako nejmírnější. Imám vystupuje jako duchovní světská hlava sekty, popírají božský původ imamátu a mystické spekulace a hlásá jednoduchý, až puritánský způsob života. Rozšířena omezeně v severních oblastech Jemenu.

³⁰ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>

³¹ MCKEE, C M. Medical and social aspects of qat in Yemen: a review. In: *Journal of the Royal Society of Medicine* [online]. 1987 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1291140/pdf/jrsocmed00168-0048.pdf>.

North-West Yemen od *Shelagha Weira*³², neuvedu-li jinak, jedná se o informace převzaté z Weirova odborného článku.

Autor pobýval v oblasti Razih v blízkosti saúdských hranic dvakrát, a to v letech 1977 a 1979/1980. Jeho článek v zásadě ukazuje, jak „kát podpořil a udržel zemědělství, podnítil a pomohl financovat určité technologické inovace a rozvoj infrastruktury“³³.

3.1. Kát a zemědělství

Sledovaný proces začíná v horách na strmých svazích posetými sítěmi terasovitých políček. Ke změnám, které zásadně ovlivnily celkovou produkci kátu, došlo v 70. letech. Kátový trh tehdy reagoval na zvýšení poptávky a s tím souvisejícím nárůstem ceny kátu. Jednou z příčin tohoto růstu byl posun v místních zvyklostech. Dříve bylo kátování záležitostí pouze bohatší vrstvy společnosti, ale v 70. letech velké množství jemenských mužů odcházelo za prací do Saúdské Arábie a díky tomu si mohli dovolit i to, na co by dříve neměli finance. Navýšení cen a spotřeby tedy bylo možné díky přílivu peněz od ropných dělníků ze zahraničí. Díky těmto změnám se poprvé kátování stalo společenskou praxí.

Místní hory jsou strmé, a tak jakákoliv zemědělská činnost je možná pouze na terasovitých políčkách. Většina obdělávané plochy se nachází v nadmořské výšce okolo 1600 m n. m., což se shoduje s oblastí s nejvyšší hustotou srážek. Jen velmi malé procento svahů není terasovitě upraveno. Tyto plochy mají velký význam, slouží totiž jako důležitý zdroj krmiva pro místní dobytek. Počet domácího skotu byl vždy limitován nedostatkem plochy vhodné pro pastvu. Díky strmosti nebyly pastviny dobytku přístupné. Veškeré krmivo bylo sbíráno ženami a nošeno do osad.

Kromě kátu se zde pěstuje i množství různých plodin. Rostliny přežívají díky důmyslnému zavlažovacímu systému. Důvodem potlačení ostatních plodin je jejich tržní znevýhodnění oproti kátu. Kát je nejvýznamnější ekonomickou

³²WEIR, Shelagh. Economic Aspects of the Qat Industry in North-West Yemen. In: HOPKINS, Nicholas S a Saad Eddin IBRAHIM. *Arab society: class, gender, power, and development*. 3rd ed. Cairo, Egypt: American University in Cairo Press, c1997, s. 281-297. DOI: 9789774244049.

³³Weir, 1985: 282

plodinou regionu. Ostatní plodiny slouží spíše jako doplněk místní stravy, a proto je většina důležitých surovin je do místních oblastí dovážena z měst.

Přírodní zdroje jsou v horských oblastech využívány v nejvyšší možné míře. Díky přírodním podmínkám se velikost místních políček pohybuje v rozsahu 0,02 – 0,1 ha, průměrná rozloha je okolo 0,05 ha. Vysoká hustota zalidnění zapříčiňuje ohromný tlak na půdu a nedostatek obdělávatelné plochy způsobuje, že podíly půdy na rodinu jsou malé a nestačí k její obživě. Pouze okolo 5 % vlastníků má pozemky větší než 1 ha.

3.2. Nutnost technického pokroku

V dobách před občanskou válkou (60. léta) nebylo pěstování kátu nikterak významné, nejednalo se ani o samostatné odvětví zemědělské výroby. Pěstovalo se pouze množství, které pokrylo místní spotřebu, nadbytek se případně dopravoval do centrálního města Sa'ada vzdáleného přibližně 50 km. Tato cesta ale vyžadovala dva dny cesty, jelikož bylo zboží dopravováno pouze na zádech oslů. Zboží bylo určeno pro členy místní městské společnosti a vysoké vládní úředníky.

V raných 70. letech se z kátu stala plodina, která začala zemědělcům přinášet nejvyšší výnosy. V té době kátové plantáže zaujímaly okolo 15 % terasovitých políček. O deset let později se poměr téměř zdvojnásobil a kát zabíral již 30 % polí. Tento vývoj měl vliv i na místní obyvatelstvo, v 80. letech bylo značné procento pracujících zaměstnáno v odvětví pěstování kátu. Mluvíme o množství zemědělských dělníků, sběračů, baličů, obchodníků, dopravců a dalších lidech, kteří dodávali základní materiál pro obchod s kátem. Z kátu se stal důležitý obchodní artikl.

K efektivnímu transferu kátu slouží banánové listy. Místní kát je balen do listů, abych se uchoval ve vlhku a byl chráněn během cesty na trh. Výnosy z obchodu s banánovými listy dokonce přesahují několikanásobně výdělek, který by byl utržen z ovoce samotného.

Dalším z důležitých materiálů je drátěné pletivo. S rozvojem prodeje a nárůstem výdělků se začaly množit i krádeže, což vedlo k postupnému oplocení

většiny políček a výstavbě strážních budek. Oplocení bylo nutné i z důvodu ochrany kátovníků před všudypřítomnými kozami. K tomuto rozvoji došlo ale až na konci 70. let, kdy byla do této oblasti zavedena první silnice pro motorová vozidla a materiál bylo snadnější dopravit až nahoru do hor.

Silnice, která spojovala východ a západ horského masivu (z Tihamy do Sa'ady), byla dostavěna na konci 70. let a zajistila tak poprvé spolehlivé dopravní spojení pro horské oblasti. Stavba této spojnice byla náročná a drahá, zejména díky značné strmosti a kamenitosti terénu. Práce na stavbě byla financována společnou kmenovou sbírkou, každý dospělý muž přispěl na vybudování cesty. Weir vzpomíná, že „bylo velmi zajímavé vidět, jak se tyto staleté mechanismy aktivují za tak moderním účelem.“³⁴

Tato silnice, jejíž stavba byla podnícena rozvojem v obchodu s kátem, měla značný význam na lokální ekonomiku v oblasti. Zajistila rychlejší a snadnější spojení s městy a hlavně s ústředními kátovými trhy. Kvalita života v horských oblastech se díky výstavbě této silnice značně zlepšila.³⁵ K rozvoji oblasti přispěl dovoz generátorů umožňující elektrifikaci oblasti. Generátory mohly pohánět obilné mlýny a usnadnily tak práci místní ženám, protože mletí obilí na ručních kamenných mlýnech bylo po staletí jejich úkolem. Inovací byla instalace domácích cisteren na vodu a dovoz palivového dříví³⁶. Výstavba silnice vedla k zavedení moderních inovací a i k výrazné změně v životních rolích žen.

Obchod s kátem postupně přijal moderní technické prvky, jako byly chladirenské vozy či mobilní telefony. Díky chlazení při přepravě zůstával kát déle čerstvý a zpomalila se jeho degradace, což u této rostliny, která rychle ztrácí svoji hodnotu, bylo velkým krokem vpřed. Mobilní telefony zajišťovaly aktuální spojení s odbytími a obchod se tak mohl lépe synchronizovat.

³⁴ Weir, 1985: 294

³⁵ Weir, 1985: 295

³⁶ Cisterny v blízkosti domů omezily množství vody, které ženy musely každý den přinést od pramenů, a díky dovozu palivového dříví již nemusely slézat hory ve shánce za každým kouskem dřeva.

3.3. Sklizeň a cesta na trh

Sklizeň probíhá několikrát do roka (záleží na regionu), u přihnojovaných stromů je možno sbírat až čtyřikrát ročně. Na tyto sezonní práce je najímáno množství dělníků, většinou z okruhu blízké rodiny. Distribuce práce probíhá v malém měřítku v rámci rodinných vztahů. Obvyklé množství, které se denně posílá na trh, je jedna dodávka. Toto množství zaměstná tak 6 – 7 lidí (sběr, balení, doprava).

Samotný obchod mezi zemědělcem a obchodníkem probíhá již před sklizní. V té době se domlouvá prodejní cena, která se odvíjí od kvality listů a poptávky na trhu. Poté přichází na řadu samotná sklizeň.

Mladé větvičky kátu jsou baleny do malých svazečků zvaných *rubta*, což odpovídá přibližně průměrné spotřebě konzumenta. Svazky kátu jsou dále baleny do banánových slupek, aby se zaručila jejich co největší svěžest, jsou nakládány na nákladní auta a odváženy na trh.

V zásadě neexistuje sezóna, kdy by kát dozrával, díky zavlažování a různým klimatickým podmínkám v různých regionech Jemenu je kát dostupný pro trh po dobu celého roku.

Rozdíly mezi letním a zimním kátem ovšem existují – v ceně a kvalitě. V létě je na trhu k dostání více druhů kátu dobré kvality a za nižší ceny, v zimě je výběr omezený, za vyšší cenu a horší kvality.³⁷ O tom, kdy bude kátovník plodit, rozhoduje ve své podstatě obchodník. Je to velmi jednoduchý systém, který zaručuje, že trh se nepřehltí a po zboží bude vždy poptávka.

Kátovník vydrží sucha, zemědělec jej tedy nemusí neustále zalévat. Zalévat se začne pouze před sklizní, kát pak začne růst a rašit. Podstatou obchodu je odhadnout, kdy bude na trhu nejvyšší poptávka (a nejvyšší ceny), a začít kátovník zavlažovat dostatečně v předstihu. Paradoxně, nejhorší pro obchod je, když zaprší a kát začne růst samovolně, tehdy musí obchodníci prodávat svůj kát laciněji, aby se jim nezkazil.

³⁷ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>.

Tento jednoduchý a velmi výnosný systém rychle přilákal velké množství podnikatelů. Kát je zboží s vysokou tržní hodnotou, relativně nízkými požadavky na vodu, k jeho obdělávání je potřeba minimum dělníků (v porovnání s ostatními plodinami). Kát je možné pěstovat dohromady i s dalšími zemědělskými rostlinami. Úspěch v obchodu také zaručuje výborný marketingový systém.³⁸

Existuje několik typů obchodování s kátem. Pěstitel může prodávat své zboží přímo spotřebiteli, nebo dováží kát na venkovské trhy a zde prodává. Další typ obchodu zprostředkovávají tzv. muqawwatún, obchodníci, kteří mají vlastní dopravu a nakupují zboží u zemědělců a přebírají případné riziko. Posledním typem obchodníků jsou tzv. museleh. Ti zprostředkovávají pouze obchod, ale riziko nenesou.³⁹ Obchoduje se v malých množstvích. Kát rychle ztrácí svoji tržní hodnotu a takto se obchodníci snaží omezit riziko ztráty. Strategií obchodu je dodávat kát v takových dávkách, aby se trh nepřehltl.

Úspěšnost a rychlé zisky vedly k explozi v zakládání nových kátových plantáží. Ward uvádí v roce 1981 kát na polích o rozloze 40 – 45 tis. ha, v polovině 80. let již kát opanoval 60 – 85 tis. ha a v 90. letech dokonce 90 tis. ha⁴⁰. Okolo roku 2000 byl kát vysazen na 103 tis. ha, což bylo téměř 60 % obdělávané půdy v Jemenu.⁴¹ Tento expanzivní rozvoj nebyl spojen pouze s nahrazováním jiných plodin (či osazováním prázdných polí), ale i s vytvářením nových terasovitých polí, což je velmi náročná a nákladná investice.⁴² V některých oblastech se stal kát dominantní rostlinou, např. ve Wádí Dahr (oblastí s velmi kvalitním kátem) je osázeno 80% plochy.⁴³

³⁸ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ AL-MUGAHED, Leen. Khat chewing in Yemen: Turning over a new leaf. *Bulletin of the World Health Organization* [online]. 2008, 86:2008 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/index.html>.

⁴² WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>.

⁴³ Tamtéž.

3.4. Kát a ostatní plodiny

Mnozí kritikové uvádějí, že rozvoj obchodu s kátem zapříčinil úpadek kávy, a že kát vytlačuje kávu a další důležité plodiny z polí. Weir toto popírá a dokládá, že v oblasti, kde působil, se tento vývoj nepotvrdil.⁴⁴

Káva a kát se řadí do stejné botanické třídy Rosopsida (vyšší dvouděložné rostliny), rostou v podobných podmínkách, ale kát je oproti kávě odolnější. Dokáže přežít krátkodobé mrazíky a dlouhotrvající sucha lépe než káva. Obě rostliny jsou pěstovány ve stejných oblastech, často i na stejných terasách. Výhodou kátu je, že se mu dobře daří i ve vyšších nadmořských výškách. K nahrazování kávy kátem docházelo dle Weira hlavně v oblastech, kde kávovníky už tolik nevynášely. Kávové sklizně byly chudé a díky nutnosti najímat pracovní sílu na udržování plantáží se tento druh plodiny nevyplatil⁴⁵. Kávovníky k růstu potřebují více vody (nesnesou dlouhodobá sucha), více stínu a ke sklizni a péči je potřeba více pracovníků.⁴⁶

Je důležité si uvědomit, že u kávy musí pěstitel čekat na dozrání plodů kávovníku. U kátu toto neplatí, protože se ostříhávají pouze čerstvé výhonky, odpadá tedy několikaměsíční doba zrání plodů, a sklizeň je možná častěji a snáze. Je těžké konkurovat rostlině, která přináší tak snadno vysoké výnosy. Také musíme brát v úvahu, že dnešní trh s kávou je již plně orientován na dovoz z Afriky a Jižní Ameriky.

Obecně platí, že pěstování kátu se vyplatí pouze v oblastech se spolehlivým přístupem ke zdrojům vody. K nahrazování ostatních zemědělských plodin kátem tedy dochází v místech, kde jsou tyto zdroje k dispozici a pěstitelům to přináší spolehlivé výdělky.

⁴⁴ Je třeba vzít v úvahu, že Weir prováděl své výzkumy na konci 80. let.

⁴⁵ Náročnost sklizně kávy můžeme porovnat v úryvku z práce MUDr. Marešové: „Kávovníkové plantáže vyžadují více péče než kátové. Také sklizeň je pracnější. Peckovice se nechávají dlouho na keřích, až přezrají, a střásají se na rozprostřené rohože. Čerstvě načesané plody se zbavují šfavnaté dužiny opatrným drcením a prosívají na sítěch, která propouštějí jen zrna. Ta se zalévají vodou, aby zbytky odpadly, pak se promývají a suší, nakládají do pytlů a odváží do třídírny.“ (Marešová, 1969: 172)

⁴⁶ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>.

4. Vládní politika a mezinárodní přístup, legálnost

První chemickou analýzu odvaru z listů *Cathy edulis* provedl na začátku 20. století profesor štrasburské univerzity Albert Beuter.⁴⁷ V průběhu 20. století bylo provedeno několik studií (zadané Světovou zdravotnickou organizací či Světovou obchodní bankou), které se zaměřovaly na definici účinné látky, její působení na lidský organismus, případnou návykovost a celkovou společenskou nebezpečnost. V raných studiích bylo zjištěno, že látky, které jsou obsaženy v listech, mají podobné efekty jako amfetaminy. Až v pozdějších chemických analýzách bylo nalezeno, že se jedná o *cathinon* a *cathin*.⁴⁸

V roce 1935 zkoumala problém kátu komise (*The Advisory Committee of the League of Nations on the Traffic in Opium and the Other Dangerous Drug*)⁴⁹, která došla na základě důkazů k závěru, že se nejedná o nebezpečnou látku, a že její pěstování, prodej nebo konzumaci není třeba mezinárodně zakazovat. Komise pro omamné látky přehodnotila svůj postoj v roce 1956, rozhodnutí bylo odloženo pro nedostatek informací o působení kátu.⁵⁰

I přesto se v první polovině 20. století vyskytovaly krátkodobé zákazy kátu. Na území Britského Somálska byl kát zakázán v letech 1921 a 1939, v Keni v roce 1934 a v Adenu v roce 1957.⁵¹ (Ve všech případech se jednalo o britské protektorátní území.) Vždy šlo pouze o krátkodobé jednorázové zákazy bez většího účinku.

Rozdílný přístup k problematice kátu byl i na území Jemenu. Původně byla tradice kátu rozšířena více v jižních oblastech. McKee uvádí, že ve

⁴⁷ SADÍLEK, Tomáš. *Kát - populární droga v Jemenu* [online]. 1998 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ingema.net/in2001/clanek.php?id=87>.

⁴⁸ HASSAN, Nageeb, Abdullah GUNAID a Iain MURRAY-LYON. *The impact of qat-chewing on health: a re-evaluation* [online]. 2005 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/hassan05.htm>.

⁴⁹ Jednalo se o předchůdkyni dnešní Komise pro omamné látky (Commission on Narcotic Drugs), která vede hlavní protidrogovou politiku v rámci dnešního systému Organizace spojených národů.

⁵⁰ MCKEE, C M. Medical and social aspects of qat in Yemen: a review. In: *Journal of the Royal Society of Medicine* [online]. 1987 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1291140/pdf/jrsocmed00168-0048.pdf>.

⁵¹ Tamtéž.

40. letech 19. století byl kát hojně užíván dělníky v Adenu.⁵² Celkový přístup ke kátování byl volnější než na území zajdovského imamátu.

V období Jemenské arabské republiky (tzv. Severní Jemen) probíhala kampaň, která měla odlákat lidi od užívání kátu. Například v časech, kdy probíhalo hromadné společné žvýkání kátu, byly zařazovány ty nejlepší televizní programy. Kampaně se účastnilo i rádio Rukin Al-'Usra, které mělo dvakrát denně půlhodinové programy o různých dopadech na zdraví uživatelů kátu.⁵³ Vyskytovaly se zde také tendence zakázat kát na základně náboženství, ale tato snaha se neshledala s úspěchem.⁵⁴ Na území Severního Jemenu došlo k zákazu užívání kátu pouze na krátkou dobu v roce 1972. Zákaz byl ale po týdnu platnosti přerušen začátkem občanské války.

Politika Jemenské lidové demokratické republiky (tzv. Jižní Jemen) byla odlišná. Žvýkání kátu považovala za prospěšné, protože rozvíjelo přívětivost a dobré sociální chování.⁵⁵ Později ale britská protektorátní vláda musela reagovat na dramatický nárůst dovozu kátu z Etiopie, a v 50. letech byl dovoz zakázán. Etiopská vláda reagovala zrušením letecké licence pro Aden Airways v Addis Abebě. Tento zákaz ale vedl k otevření černého trhu a pašování. Po roce byl tento zákaz zrušen.⁵⁶

5. Pohled mezinárodního práva na kát

5.1. Podíl stimulačních látek

První výzkumy vedené Světovou zdravotnickou organizací ohledně farmakologických a zdravotních dopadů na lidský organismus byly prováděny v 50. letech 20. století. Zveřejnění výsledků v roce 1964 vedlo k prohlášení UN

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ O zákaz na základě koránského zákazu omamných látek se snažili hlavně představitelé podporování Saúdskou Arábií, jakožto největšího zastávce salafistického směru islámu. Saúdská Arábie se snažila do politiky Jemenu zasahovat i v době před občanskou válkou.

⁵⁵ MCKEE, C M. Medical and social aspects of qat in Yemen: a review. In: *Journal of the Royal Society of Medicine* [online]. 1987 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1291140/pdf/jrsocmed00168-0048.pdf>.

⁵⁶ Tamtéž.

Commission of Narcotic Drugs, že je na jednotlivých zemích, zda se rozhodnou tuto látku samy zakázat.⁵⁷

Pozdější farmakologické výzkumy v 70. letech vedly k objevu hlavní aktivní látky – *cathinonu*⁵⁸. Tato látka je označována díky svým účinkům jako přírodní amfetamin.⁵⁹ Toto potencionální nebezpečí zneužití vedlo k jejímu zařazení do dodatku Úmluvy OSN o psychotropních látkách v roce 1988. *Cathinon* se tak zařadil do společnosti nejnebezpečnějších návykových látek světa, na něž se vztahují nepřísrnější mezinárodní omezení.

Druhá méně účinná látka *cathine*⁶⁰ byla taktéž přidána na seznam nebezpečných látek. Tato omezení se vztahují pouze na samotné účinné látky, jež jsou obsažené v kátu, na rostlinu samotnou se však zákazy nevztahují. Zápis látek na tento seznam vedl k zákazům v mnoha zemích.

Přezkum WHO v roce 2006 potvrdil, že kát není nutné zakazovat ani kontrolovat. „Výbor zhodnotil získaná data o kátu a zjistil, že potenciál pro jeho zneužití a závislost je nízký. Úroveň zneužívání a ohrožení veřejného zdraví není dostatečně významná, aby ospravedlňovalo ustanovení mezinárodní kontroly. Výbor tak nedoporučuje řazení kátu na seznam hlídaných drog.“⁶¹

5.2. Legálnost v jednotlivých zemích

Právní otázka legálnosti kátu se značně liší, dokonce i v zemích, kde se nejvíce pěstuje. Na Blízkém východě je Jemen jedinou zemí, kde je kát legální.

⁵⁷ ANDERSON, David M. a Neil C. M. CARRIER. *Khat: Social harms and legislation* [online]. Oxford, 2011 [cit. 2012-04-18]. ISBN 978 1 84987 494 6. Dostupné z: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/occ95?view=Binary>. A literature review. University of Oxford.

⁵⁸ podrobnější chemický popis viz: *Cathinone* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.drugbank.ca/drugs/DB01560>.

⁵⁹ Termín „*amfetaminy*“ označuje skupinu drog, které jsou klasifikovány jako stimulanty centrálního nervového systému. Vyznačují se účinky jako je „pocit zvýšené energie, inteligence, hovornosti, důvěry a sebedůvěry, odolnosti, snížené citlivosti k bolesti a únavě, pocit zdraví a pohody, schopnost snižovat chuť k jídlu vedoucí ke snížení váhy a snížení potřeby spát, která je obvykle nakonec závislá na dávce a způsobu podání.“ Více o problematice amfetaminů viz: *Amfetaminy* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.extc.cz/amfetaminy.html>.

⁶⁰ podrobnější chemický popis viz: *Cathine* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.drugbank.ca/drugs/DB01486>.

⁶¹ ANDERSON, David M. a Neil C. M. CARRIER. *Khat: Social harms and legislation* [online]. Oxford, 2011 [cit. 2012-04-18]. ISBN 978 1 84987 494 6. Dostupné z: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/occ95?view=Binary>. A literature review. University of Oxford

V sousedních státech, kterými jsou Saúdská Arábie a státy Zálivu, je striktně zakázán.⁶² V oblasti Afrického rohu, kde obchod s kátem čile vzkvétá, je zcela legální v Etiopii a Keni. Zde je hlavním zdrojem obživy pro zemědělce a přináší značné daňové a devizové příjmy.

V Džibuti a Somalilandu je taktéž konzumace legální, ale politický přístup je odlišný. Neúměrná míra spotřeby se výrazně neshoduje s nízkou produkcí kátu v těchto státech. Politici si tak stěžují na míru spotřeby, protože tím stát přichází o peníze. V jižním Somálsku je kát rozšířen také. Pouze v roce 2006 byl na krátký čas vydán zákaz, avšak vzápětí byl zrušen.⁶³ V Eritreji a Tanzanii je kát nezákonný.

Na začátku 80. let se rozvinula diskuze o povolení či omezení i v západních zemích. Na základě nových informací začaly upravovat své legislativy země v Evropě a Spojených státech. V roce 1981 pozměnily své zákony v neprospěch kátu Finsko, Německo a Nový Zéland. V roce 1989 následovaly zákazy Norsko a Švédsko. O rok později se přidala Itálie a v roce 1993 byl kát zakázán i v Dánsku a Irsku.⁶⁴

USA vydala legislativní opatření proti samotným účinným látkám, v roce 1988 proti cathinu a následně v roce 1993 proti cathinonu. Podobné zákazy platí od poloviny 90. let i v Kanadě a Švýcarsku. Existují ale země, které dovoz a užívání kátu nemají právně ošetřené. Patří mezi ně i Česká republika, Řecko, Malta, Nizozemsko, Portugalsko, Španělsko a Velká Británie.

Studie D. M. Andersona a N. C. M. Carrieria z Oxfordské univerzity⁶⁵ zkoumá právní postavení a rozlišný přístup ke kátu ve vybraných zemích. Společným znakem je, že užívání kátu je silně svázáno s komunitami přistěhovalců

⁶² Ačkoli, na rozdíl od alkoholu, není kát konkrétně zakázán v Koránu, je zde zakázán na základě náboženských důvodů.

⁶³ Během nepokojů na konci roku 2006 byl z politických důvodů letecký most mezi somálským Mogadišem a Keňou uzavřen. V reakci na to, začali keňští farmáři vyhrožovat nepokoji, protože se oprávněně obávali o svoji živnost. Přerušení letecké dopravy trvalo naštěstí pouhý měsíc a poté se keňský kát opět vrátil do somálských ulic.

⁶⁴ ANDERSON, David M. a Neil C. M. CARRIER. *Khat: Social harms and legislation* [online]. Oxford, 2011 [cit. 2012-04-18]. ISBN 978 1 84987 494 6. Dostupné z:

<http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/occ95?view=Binary>. A literature review. University of Oxford.

⁶⁵ Tamtéž.

z oblasti Afrického rohu či Jemenu, a ve většinové společnosti není kát běžně rozšířen. Zajímavý je přístup uvnitř samotných komunit. Vznikají různé ženské spolky, které se snaží o úplný zákaz kát, protože muži věnují většinu času společnému kátování a nikoliv rodinnému životu.

Další iniciativy se snaží zabránit dovozu kátu z obavy, že si na něj navykne i druhá generace přistěhovalců. Naproti tomu se ozývají hlasy, které žádají úplnou legalizaci, protože užívání kátu označují za pouhý společenský zvyk, který upevňuje vazby v komunitě.⁶⁶

Největšími problémy, které kát s sebou přináší, jsou především nezaměstnanost přistěhovalců, kriminalita, porušování veřejného pořádku a násilí, rozpad rodin, zneužívání a nedostatek příjmů (případně zadlužení), a nedostatečná integrace do společnosti.⁶⁷

Mezinárodní kátový obchod rostl výrazně od 90. let, jelikož vzrostl počet lidí, kteří odešli z Východní Afriky či Jemenu do Evropy. Velká část těchto uprchlíků se zabydlela zvláště ve Velké Británii.

Řešení, jak přistupovat k dovozu kátu, jsou různá. Ve Spojených státech amerických se o kontrolu kátu stará státní organizace DEA⁶⁸, avšak úředníci DEA sami připouštějí, že kát není jejich největší prioritou⁶⁹, i přesto, že množství zadrženého pašovaného kátu v posledních letech vzrůstá.⁷⁰ Zákaz a nutnost pašování mají vliv i na růst ceny. Cena svazku, který ve Velké Británii prodávají za £3, se na území USA vyšplhá na desetinásobek. Americká média často spojují kátový obchod s konflikty na Blízkém východě a východní Africe. Média spe-

⁶⁶ ANDERSON, David M. a Neil C. M. CARRIER. *Khat: Social harms and legislation* [online]. Oxford, 2011 [cit. 2012-04-18]. ISBN 978 1 84987 494 6. Dostupné z: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/occ95?view=Binary>. A literature review. University of Oxford.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ DEA (Drug Enforcement Administration, česky: Národní úřad pro kontrolu obchodu s drogami) je jedna z regulačních federálních agentur Spojených států amerických, která se zabývá bojem proti pašování, distribuci a užívání drog.

⁶⁹ ANDERSON, David M. a Neil C. M. CARRIER. *Khat: Social harms and legislation* [online]. Oxford, 2011 [cit. 2012-04-18]. ISBN 978 1 84987 494 6. Dostupné z: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/occ95?view=Binary>. A literature review. University of Oxford.

⁷⁰ V roce 2006 bylo zadrženo 40 tun kátu, o rok později 33 tun, ale v roce 2008 už se jednalo o množství 74 zabavených tun. Kát je pašován do USA buď pomocí kurýrů, kteří daný náklad provází v zavazadlových prostorech civilních dopravních letadel, nebo jsou zásilku kátu posílány přímou poštou.

kulují, že peníze z této činnosti mají vazby na financování terorismu, ačkoliv k tomu nejsou žádné potvrzené důkazy.⁷¹

V severní Evropě je prodej a dovoz kátu zakázán. Tresty za černý obchod jsou rozdílné, např. za pašování 100 kg kátu v Norsku hrozí trest pouze 45 dní, ve Švédsku až rok. I přesto se uvádí, že 30 % mužů ze somálské menšiny ve Švédsku žvýká kát. Zčásti to je i tím, že pro policejní složky opět není prioritou. Pašování kátu není považováno za závažný trestný čin, pokud nepřekročí množství 200 kg. Za to jsou státní složky kritizovány aktivisty, kteří toto chápou jako nedostatek zájmu o blahobyt menšin a pro pašeráky žádají vyšší tresty.

Nizozemsko, Velká Británie, ale i Česká republika patří k zemím, kde problematika kátu není legislativně nikterak ošetřena, resp. není omezen dovoz, obchod či konzumace.

Kát, který je dovezen do Nizozemska, se zde většinou spotřebuje, případně je v menší míře pašován do ostatních zemí. Rozdílné postavení v tomto směru má Velká Británie, protože přes mezinárodní letiště Heathrow proudí každý rok obrovské množství kátu. Značná část slouží pro britský trh, ale předpokládá se, že část je dále pašována do USA a evropských zemí.

Dle údajů z roku 2011 na britské letiště Heathrow přistávají čtyřikrát týdně letadla Kenya Airways a několikrát týdně také letadla z Etiopie a Jemenu, která přivázejí spolu s běžnými cestujícími i kát.⁷²

Do roku 1997 byl kát dovážen jako „zelenina“ a byl tak osvobozen od daně z přidané hodnoty (DPH). Od začátku roku 1998 došlo ke změně a kát byl dále klasifikován jako „povzbuzující droga“ a s tím souviselo zavedení 20 % DPH. Po přešetření v roce 2007 byl zaveden přesnější systém zdanění a od roku 2010 platí povinnost odvádět 35£ za přepravní box čerstvého kátu (box z Keni o váze 5,5 kg, z Etiopie o váze 9 kg) a za přepravní box sušeného kátu⁷³ o hmot-

⁷¹ ANDERSON, David M. a Neil C. M. CARRIER. *Khat: Social harms and legislation* [online]. Oxford, 2011 [cit. 2012-04-18]. ISBN 978 1 84987 494 6. Dostupné z: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/occ95?view=Binary>. A literature review. University of Oxford.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Sušený kát se používá např. na přípravu čaje.

nosti 9 kg (z Etiopie či Jemenu) 40£. Anderson a Carrier uvádějí, že týdně projde branami Heathrow 57,7 tuny kátu (celkem 9136 boxů – 7000 z Keni a 2136 z Etiopie nebo Jemenu). DPH z tohoto množství dosahuje 2,9 milionů liber. Na začátku 90. let byl registrován dovoz pouhých 7 tun týdně. Tak obrovský nárůst ovšem souvisí již se zmiňovaným počtem emigrantů z oblasti východní Afriky a Jemenu.

K předním producentům světového kátu patří Keňa. Několik regionů je na obchodu s kátem silně ekonomicky závislých. Keňa nevyváží kát pouze do zmiňované Velké Británie, ale i do sousedních států, jako je např. Somálsko, kde je však značně levnější.

6. Lékařské a zdravotní důsledky⁷⁴

Dopady působením kátu na lidský organismus se zabývalo v posledních desetiletích několik významných mezinárodních organizací. Problematika zdravotních dopadů je tedy poměrně dobře zdokumentována. Většina studií se ve výsledcích shoduje, ale zjištění nebyla tak závažná, aby to vedlo k jeho absolutnímu zákazu na základě škodlivosti či návykovosti. Při posuzování škodlivosti kátu na jemenské zdraví je třeba vzít v úvahu i všeobecnou zaostalost země, nízké zdravotnické standardy a celkový špatný zdravotní stav Jemenců.⁷⁵

Čerstvé listy kátu obsahují množství alkaloidů (cathin, cathinon), které jsou strukturou velmi podobné amfetaminům. Kátové listy obsahují také množství vitamínů, tríslovin (7 – 14% v sušených listech), minerálů a flavonoidů.⁷⁶

Příznivci kátu vyzdvihují, že je užitečný pro pacienty s diabetem (má snižovat hladinu cukru v krvi), dále jako lék na astma, ulehčuje při poruchách zažívání, vyzdvihují jej pro euforizující stavy a spirituální efekt, kterých je díky kátu snazší dosáhnout. Odpůrci naproti tomu tvrdí, že žvýkání kátu poškozuje zdraví a

⁷⁴ Není-li uvedeno v následující kapitole jinak, pocházejí informace z tohoto článku: HASSAN, Nageeb, Abdullah GUNAID a Iain MURRAY-LYON. *The impact of qat-chewing on health: a re-evaluation* [online]. 2005 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/hassan05.htm>.

⁷⁵ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>.

⁷⁶ HASSAN, Nageeb, Abdullah GUNAID a Iain MURRAY-LYON. *The impact of qat-chewing on health: a re-evaluation* [online]. 2005 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/hassan05.htm>.

má nepříznivé dopady na běžný život (nespavost, nervozita) s různými sociálními, ekonomickými a lékařskými následky.

Kát a centrální nervový systém

Kát je užíván hlavně pro jeho psychostimulační účinky, které zajišťují alkaloidy cathinon a cathin. Cathinon (obsažen v čerstvých listech) má rychlejší a silnější účinek, rychleji rozpouští lipidy, je tedy lépe vstřebáván a působí na centrální nervový systém dříve. Několik studií řadí shodně mezi účinky mírný stupeň euforie, a mírné vzrušení vedoucí ke společenské integraci a upovídanosti. Kát vyvolává subjektivní pocit pohody, pocit zvýšené bdělosti a dostatku energie, prohlubuje vnímání (citové i prostorové). Maximálního účinku dosahuje po 1,5 až 3 hodinách po začátku žvýkání. Později přichází fáze, kdy kát přestává působit, dostavuje se mírná deprese, úzkost, nespavost a ztráta chuti k jídlu.

V posledních letech se často poukazuje na to, že užívání kátu vyvolává psychózy⁷⁷. Toto riziko hrozí, ale pouze u uživatelů, kteří žvýkají dlouhodobě, mají rodinné predispozice, nebo žvýkají nějaký ze silnějších druhů kátu. Faktem ovšem je, že kátování může zkomplikovat již probíhající psychickou chorobu (poruchy nálad či chování, zhoršení vnímání reality – halucinace). Pacienti, kteří kátují, mají sníženou reakci na antipsychotické léky.

Při nadměrném dlouhodobém užívání upadají konzumenti do určité formy oblouznění. Euforie ustoupí a kátující již nejsou tak společenští, „žijí jako ve snu, jejich oči mají skelný lesk, tváře jsou jako nehybná maska, stávají se lhotejnými, dezorientovanými, ztrácejí reálný smysl života a smysl pro povinnost.“⁷⁸

Světová zdravotnická organizace neklasifikovala kát jako návykovou drogu. Dle jejího zjištění může dojít k závislosti, ale jedná se spíše o psychickou závislost než fyzickou. Znamená to, že po přerušení užívání se nedostavují žádné fyzické abstinenci příznaky. Vyskytují se spíše psychické – letargie, mírná deprese, lehké chvění, nebo opakující se špatné sny.

⁷⁷ Psychóza je závažný duševní stav, který lze definovat jako neschopnost chovat se a jednat v souladu s okolnostmi. Je to vlastně disociace mezi vnímáním, chováním a prožíváním. Při psychóze chybí postiženému nadhled. Psychotické stavy se vyskytují při schizofreniích, máních, depresivních stavech, či po užívání drog.

⁷⁸ Marešová, 1969: 73.

Kát a kardiovaskulární systém

Cathinon zvyšuje srdeční aktivitu, tj. krevní tlak a tepovou frekvenci. Maximální účinek na činnost srdce se dostavuje přibližně po 3 hodinách od začátku žvýkání. Uklidnění nastává do hodiny od vyplivnutí kátové kaše. Dá se tedy očekávat, že dlouhodobé žvýkání kátu nese potencionální kardiovaskulární riziko, hlavně u pacientů s vysokým krevním tlakem a srdečními chorobami. U citlivějších jedinců může vyvolat mrtvici nebo infarkt myokardu.

Kát a zažívací ústrojí

„Kátující si často stěžují na příznaky, které nasvědčují zánětům v dutině ústní (stomatitida), ezofagitidě⁷⁹ a gastritidám. Věří se, že tyto účinky jsou způsobeny především silně stahujícími účinky tříslovin obsažených v kátu.“⁸⁰

Žvýkání kátu zpomaluje funkce žaludku a střev, což může vést ke zvýšenému výskytu gastroezofageálního refluxu⁸¹ a vyššímu riziku rakoviny. Užíváním kátu dochází k degeneraci žaludečních a střevních sliznic a průchod potravy žaludkem a střevy se zpomaluje.

Ztráta chuti k jídlu, která doprovází žvýkání kátu, často vede k nechutenství, podvýživě a ztrátě odolnosti vůči infekcím. Kátující se zpravidla naobědvají před žvýkáním, ale po kátových dýcháních mají potlačenou chuť k jídlu, a další stravu tedy konzumují až další den. MUDr. Marešová uvádí, že „žvýkání nalačno může vyvolat nepříjemné příznaky, které se podobají hypoglykémii, náhlému snížení cukru v krvi.“⁸²

Zpomalení funkce zažívacího ústrojí se projevuje zácpou. Kátující se tomu snaží předcházet konzumací jídla s vysokým obsahem tuku, který usnadňuje střevní pohyb. Když byl v Adenu v roce 1957 kát na krátkou dobu zakázán, propadl se v té době prodej projímadel o 90 %. Po zrušení zákazu se odbyt projíma-

⁷⁹ tj. záněty jícnu vznikající v důsledku působení gastroezofageálního reflexu.

⁸⁰ HASSAN, Nageeb, Abdullah GUNAID a Iain MURRAY-LYON. *The impact of qat-chewing on health: a re-evaluation* [online]. 2005 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/hassan05.htm>.

⁸¹ Gastroezofageální reflux je zpětný tok žaludečních šťáv ze žaludku do jícnu. Projevy jsou pálení žáhy, bolesti v oblasti žaludku a dolní části jícnu, zápach z úst, žaludeční šťávy v ústech.

⁸² Marešová, 1969: 73

del opět zvýšil.⁸³ Je tedy zřejmé, že kátování výrazně zpomaluje pohyb střev. „Navíc bylo zjištěno, že žvýkání kátu může narušovat vstřebávání některých perorálně podávaných antibiotik, zejména amplicinu a tetracyklinu.“⁸⁴ Souvislost mezi užíváním kátu a žlučnickovými záchvaty se nepotvrdila, na rozdíl od škodlivých dopadů na játra. Játra jsou citlivá na škodlivé účinky kátu, ale velkou roli v tomto hraje užívání pesticidů při hnojení a následné nedostatečné omytí kátu před konzumací.

Kát a urino-genitální systém

Jeden ze zřejmých vedlejších účinků žvýkání u mužů je zeslabení proudu moči při močení. Hassan toto odůvodňuje tím, že „tento účinek je pravděpodobně způsoben stimulací adrenoreceptorů v hrdle močového měchýře.“⁸⁵ Užívání kátu také může vést ke zvýšení libida, spermatorrhei⁸⁶ a dysfunkce erekce, ale studie do těchto oblastí podrobně nezabíhají.

S oblastí urino-genitálního systému souvisí i to, jaké dopady má žvýkání kátu na ženy během těhotenství. Z údajů vyplývá, že průměrná hmotnost donošených dětí u matek, které užívaly kát, byla nižší, než u matek, které kát nežvýkají⁸⁷. Vliv kátování se projevuje už v průběhu těhotenství, hmotnost a délka plodu jsou menší než průměr. Vše se odvíjí od frekvence a množství užitého kátu během těhotenství. Kojící matky, které užívají kát, si také stěžují na nedostateč-

⁸³ MCKEE, C M. Medical and social aspects of qat in Yemen: a review. In: *Journal of the Royal Society of Medicine* [online]. 1987 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1291140/pdf/jrsocmed00168-0048.pdf>.

⁸⁴ HASSAN, Nageeb, Abdullah GUNAID a Iain MURRAY-LYON. *The impact of qat-chewing on health: a re-evaluation* [online]. 2005 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/hassan05.htm>.

⁸⁵ HASSAN, Nageeb, Abdullah GUNAID a Iain MURRAY-LYON. *The impact of qat-chewing on health: a re-evaluation* [online]. 2005 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/hassan05.htm>.

⁸⁶ Spermatorrhea je lékařsky definovaný stav nadměrné, náhodné ejakulace.

⁸⁷ Jemen patří k zemím, kde je stále vysoká úmrtnost při porodech, příčiny mohou být různé, včetně užívání kátu či nedostačující hodnotná strava. Dle CIA Factbook připadá na 1000 porodů 54 mrtvých dětí (pro srovnání v ČR 3,7 úmrtí na 1000 porodů).

nou laktaci.⁸⁸ Problémem je také, že účinné látky z kátu přecházejí do mateřského mléka.⁸⁹

Kát a cukrovka

Vliv kátování na cukrovku je nejasný. Zpomalení střev a příjmu živin zpomaluje i příjem cukru do krve po jídle. Na druhou stranu ale kátování samotné je spojené s popíjením množství sladkých nápojů, což diabetikům také nesvědčí.

Kát a rakovina

Vzhledem ke způsobu konzumace kátu se často vyskytují rakoviny v oblasti dutiny ústní, jícnu či zažívacího traktu. Nádory v oblasti ústní dutiny byly zdokumentovány v průběhu dvou let u 13 % pacientů, kteří na zdravotní klinice v Hodejdě vyhledali léčbu. Většina z nich byla pravidelnými konzumenty kátu více než 20 let. Jednalo se většinou o nádory v oblasti spodní čelisti, ústní sliznice či na boční straně jazyka.

„Třísloviny obsažené v kátu mohou zahustit sliznice orofaryngu⁹⁰ a jícnu, což může být karcinogenní.“⁹¹ Rakovina jícnu nebo žaludku byla konstatována u 6 % ze všech pacientů v průběhu jednoho roku⁹², kteří absolvovali endoskopii.⁹³

Kát a ústní dutina

Souvislost s rakovinou ústní dutiny byla již zmiňována, ale vzhledem ke způsobu konzumace kátu se často vyskytují i další nepříjemná poranění v dutině

⁸⁸ HASSAN, Nageeb, Abdullah GUNAID a Iain MURRAY-LYON. *The impact of qat-chewing on health: a re-evaluation* [online]. 2005 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/hassan05.htm>.

⁸⁹ AL-MUGAHED, Leen. Khat chewing in Yemen: Turning over a new leaf. *Bulletin of the World Health Organization* [online]. 2008, 86:2008 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/index.html>.

⁹⁰ Orofaryng je horní ústní část hltanu.

⁹¹ HASSAN, Nageeb, Abdullah GUNAID a Iain MURRAY-LYON. *The impact of qat-chewing on health: a re-evaluation* [online]. 2005 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/hassan05.htm>.

⁹² Tamtéž.

⁹³ Zajímavostí je, že jednu z prvních endoskopií na území Jemenu prováděla naše česká lékařka MUDr. Marešová. Nechala si pro tento účel poslat vybavení z ČSSR. Nejdříve musela překonat neochotu místních (ukázala to poprvé na sobě) a později se díky endoskopu věnovala sama výzkumu působení kátu na zažívací ústrojí. (Marešová, 1969: 100 – 102)

ústní. Během žvýkání se tvář nebo jazyk snadno poškodí či poškrábe. Stačí, když se mezi lístky připelete pevnější list či větvička. Toto mechanické poškození či chemické podráždění (pesticidy) často vede k zánětlivým změnám (stomatitidy) a sekundárním zánětům.

Žvýkání také ovlivňuje zdraví dásní a zubů. Byla zjištěna vysoká míra onemocnění paradontózou, záněty dásní, mobilita zubů a vyšší úmrtnost zubů. Časté a vytrvalé žvýkání následuje výraznější opotřebení čelistních kloubů a díky vytváření kátových boulí dochází k vytažení kůže na dané straně uživatele tváře, tzv. faciální asymetrie. Kátování taktéž barví zuby a způsobuje sucho v ústech.

Dopady na zdraví v souhrnu

Kát je oblíben pro příjemné povzbuzující účinky, které vedou ke zvýšení pracovní aktivity a působí proti pocitu únavy. Konzumace kátu přímo působí na centrální nervový systém, což může vést k prohloubení příznaků u psychiatrických pacientů. Dále zvyšuje krevní tlak a tepovou frekvenci, může tedy způsobit problémy osobám s hypertenzí, a hrozí vyšší riziko srdečních příhod u citlivějších pacientů. U mužů kát způsobuje zúžení hrdla močového měchýře, což se projevuje slabým proudem moči.

Při dlouhodobém užívání klesá odolnost organismu vůči infekcím, vyskytují se problémy s příjmem potravy (nechutenství, anorexie). Chronické žvýkání má dopady i na další části těla (ústa, jícen, zažívací trakt nebo vývoj plodu). Existují obavy o poškození organismu z důvodu užívání pesticidů jako hnojiva.

Nebyly nalezeny ale důkazy o vážném fyzickém či duševním poškození či závislosti.⁹⁴ Kát není návykový a při krátkodobém či nepravidelném užívání nehrozí výrazná zdravotní rizika.

⁹⁴ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>

7. Společenská pozice

7.1. Konzumace kátu

Díky dlouholeté tradici a oblíbenosti se kátování vyvinulo ve specifický proces, který značně ovlivňuje život Jemenu. Je to každodenní odpolední obřad s několika fázemi od nákupu kátu, výběru místa, konzumaci až k odeznívání účinků, který se v průběhu let změnil. Dle údajů Světové zdravotnické organizace žvýká pravidelně více než 90% dospělých mužů a více než 50 % žen 3 – 4 hodiny denně. Dokonce až 15 – 20 % dětí mladších 12 let jsou každodenními konzumenty.⁹⁵

Vše začíná po poledni správným výběrem a nákupem kátu. Trh s touto surovinou se nachází snad v každém městě, stánky s prodáváči kátu je možné najít i u frekventovanějších silnic. Vybrat to správné zboží není jednoduchá věc. Uživatel musí kontrolovat svěžest, kvalitu a jemnost a celkový vzhled listů. Každý druh kátu se liší svými účinky, vzhledem i cenou. Pro ten správný zážitek z nákupu kátu cestovatelé doporučují navštívit kátový trh ve starém městě v Sana'a.

„Je to vlastně úzká ulička přeplněná Jemenci v košilích a šátky na hlavách. Většina z nich jen tak posedává či postává, klábosí a žvýká, ale jinak se všichni věnují obchodu s kátem. Ulička má po obou stranách spoustu výklenků s prodáváči a všude visí nebo leží větve se zeleným lupením.“⁹⁶

O kátu se takticky smlouvá, ale dobře usmlouvaná cena nezaručuje pořízení kvalitního kátu. Doporučuje se chodit nakupovat vždy s nějakým Jemencem, protože není jednoduché rozeznat kvalitní zboží.⁹⁷ „Jemenci poznají i ty nejjemnější rozdíly v chuti a v kvalitě kátu, právě tak, jako ochutnávači vína.“⁹⁸

⁹⁵ AL-MUGAHED, Leen. Khat chewing in Yemen: Turning over a new leaf. *Bulletin of the World Health Organization* [online]. 2008, 86:2008 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/index.html>.

⁹⁶ KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu/>.

⁹⁷ MARSHAL, Patrik. *Qát: Nezkrotná vášeň a údajná zkáza národa jemenského* [online]. 2005 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ye.cz/view.php?cisloclanku=2005060801>.

⁹⁸ Marešová, 1969: 74

Ačkoliv se jedná o jeden rostlinný druh, vyskytuje se kát v různých odrůdách, kdy každá má trochu jiné účinky, jiný vzhled a jinou cenu. Patrik Marschal ve svém článku⁹⁹ zmiňuje více než 20 druhů, většinou odvozených od oblasti původu.¹⁰⁰ Tyto oblasti se liší mírou slunečního záření, vlhkostí, nadmořskou výškou a jinými dalšími faktory, které ovlivňují kvalitu a chuť kátu. Mezi nejrozšířenější patří druh zvaný Sawti (Soutí), který je v Sana'a k dostání za cenu řádově nižší než ostatní odrůdy. Jedná se v porovnání s ostatními typy o silnější druh, který je „tvrdý a údajně je branou k závislosti na kátu.“¹⁰¹

Kát je k dostání v několika různých formách. Obecně existují tři kategorie. Nejlepší a nejdražší se nazývá *ru'us* – jedná se o nejmladší lístky, či krátké stonky s listy z vrcholků stromů. Takový stonek se dá sežvýkat téměř celý, prodává se v malých otýpkách či natrhaný v igelitových sáčcích. Natrhané v sáčcích se taktéž prodávají pouze samotné lístky. Říká se jim *matal*, a je pouze na poctivosti obchodníka, kolik čerstvých a kolik méně kvalitních lístků do sáčku zabalí. Dalším druhem je *baladi* či *'edaan*, což jsou přibližně metr dlouhé větve prodávané v otepích, ze kterých si odtrháváte vlastní kát. Často se pořizují na větší akce (svatby), či jsou časté na venkově, kde je takto kát při ruce. Třetí kategorii tvoří *qatal* neboli spodní část rostliny.¹⁰² Je důležité žvýkat pouze čerstvé listy. *Cathinon* obsažený v rostlině se ihned po odseknutí začne přeměňovat na méně účinný *cathin*.

V Jemenu se kátuje většinou po obědě. Vydatný oběd zabraňuje, aby šťáva z kátu působila špatně na uživatelův žaludek. Obvykle se podává *salta* nebo *fahsa*.¹⁰³ Vydatné jídlo před kátováním je nutností i z důvodu, že kát potlačuje chuť k jídlu, tudíž konzumenti, kteří se nenají před kátem, to později nedoženou.

⁹⁹ MARSHAL, Patrik. *Qát: Nezkratná vášeň a údajná zkáza národa jemenského* [online]. 2005 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ye.cz/view.php?cisloclanku=2005060801>.

¹⁰⁰ Výčet druhů: Ahdžurí, Algaríja, Amarí, Arhabí, Badít, Baladí, Dehle, Dula'í, Džaášání, Gafla, Hadžáží, Hajmí, Hamdání, Jaáfáí, Nehmí, Matarí, Melikí, Qatiní, Dehleh, Radáí, Sabrí, Sanhání, Soutí, Šámí, Šaraabí, Šuaajbí, Šurmání.

¹⁰¹ KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu>

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Oba pokrmy jsou považovány za jemenská národní jídla. Salta je pikantní specialita vařená z rajčat, brambor, cibule, mletého masa a pšnice řecké. Fahsa se podává navíc s masem.

Správný kátový dýchánek se koná v místnostech k tomu určených. Nazývají se *mafradž* a jsou umístěny většinou v posledních patrech jemenských domů, nebo v přízemních patrech s výhledem do zahrady (v tomto případě jsou nazývány *madzlis*¹⁰⁴). Výhled, který *mafradže* nabízejí, je pro požitek z kátování velmi důležitý: „poskytuje zbystřené mysli prostor k představám a mnoho podnětů k meditaci“¹⁰⁵. Jedná se prostornou místnost s velkými okny, vybavenou pro větší pohodlí po obvodu vyšívanými pohovkami či polštáři, kde muži většinou polehávají. Uprostřed místnosti bývá volný prostor, aby se tam daly odhodit zbylé větve nebo položit tácy s občerstvením. Během kátování se často kouří vodní dýmka a popíjejí různé sladké nápoje. Kát je velmi náročný na vodu, a to i při samotné konzumaci. Vyvolává pocit žízně, kterou různí cestovatelé radí zahánět vodou, čajem, či různými ovocnými šťávami. „Mafradž je nejúžasnějším jemenským vynálezem, který by měl být exportován do celého světa. Je to báječné místo k relaxaci, které výhledem do dalek širého světa vybízí k meditaci a přemítání o smyslu všehomíry.“¹⁰⁶

Další s podmínek příjemného kátování je dobrá společnost. Konverzace je významnou součástí kátovacích dýcháneků. I samotné *mafradže* jsou k tomu uzpůsobené. Kátující sedí po obvodu celé místnosti, takže na sebe všichni přítomní vidí a mohou pohodlně konverzovat.

Před samotnou konzumací kátu je třeba jej řádně omýt. Jemenci tvrdí, že tím kát přichází o nejlepší chuť a účinky, ale hlavně se tím smyje všechna špína z přepravy a použítá hnojiva. Pak už může začít samotné kátování. Muži se rozdají v *mafradži* podél zdí, pohodlně se usadí a před sebe si rozloží svůj kát. Poté začnou vybírat ty nejmladší křehké lístečky, vkládat je do úst a žvýkat. Cílem je vytvořit zelenou kaši, kterou je třeba si nacpat tvář a vytvořit si zde bouli, která může dosáhnout až velikosti tenisového míčku.¹⁰⁷ Důležité je kátovou směs stále mísit se slinami, protože právě ty rozkládají látky obsažené v rostlině a vyluhují tak účinnou látku. Žvýkají se pouze ty lístky a větvičky, které se při ohnutí zlomí.

¹⁰⁴ MARSHAL, Patrik. *Qát: Nezkrotná vášeň a údajná zkáza národa jemenského* [online]. 2005 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ye.cz/view.php?cislocclanku=2005060801>.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu/>.

¹⁰⁷ Viz příloha č. 2.

Je důležité si vybírat pouze měkké části, při žvýkání hrubších částí větviček může dojít k poškození tváře či dásní. Žvýká se do té doby, než si uživatel vytvoří solidní kátovou bouli, ze které postupně saje kátovou šťávu, pak může zvolnit a nějaké lístky pouze občas přidávat.

Kát nemá specifickou chuť. Někteří jej popisují jako velmi hořký, trpký, anebo naopak nasládlý. Záleží na druhu kátu, ale všeobecně nelze přirovnat k žádné specifické chuti. Ze začátku prý nechutná nikomu, „ale po půl hodině Vám začne chutnat.“¹⁰⁸ I z tohoto důvodu se při kátování často popíjí velké množství sladkých nápojů. Dostatek tekutin je nutný kvůli pocitu sucha v ústech, který kát vyvolává. „Voda je naprosto nezbytnou součástí žvýkání, kát totiž od malé sazeničky po rozžvýkanou hmotu absorbuje snad neomezené množství vody.“¹⁰⁹ Čím více se pije, tím lépe.

7.2. Účinky

Jak již bylo řečeno, kát je oblíben díky svým povzbudivým účinkům. Jemenci se snaží dosáhnout stavu nazývaného *kajf*. Působení z lékařského hlediska bylo vysvětleno v předchozí kapitole. Dle popisů cestovatelů, kteří kát vyzkoušeli, se jedná o drogu, která má „středně silné až silné účinky“¹¹⁰, které člověka nastartují, zbystří jeho smysly, odstraní pocit únavy a zefektivní myšlení. Někdy jsou účinky přirovnávány k vypití několika silných káv.¹¹¹ „Kát má ale určitou latentní dobu, než začne působit. Je individuální, obvykle trvá od čtrnácti dnů do deseti týdnů. Nežvýká-li se pravidelně, ztrácí výrazné účinky.“¹¹²

Kát zrychluje tep i dech, zvyšuje celkovou tělesnou teplotu, což způsobuje návaly tepla a následné pocení. Poté přichází stav, kdy se „mysl rozjasní, jakoby zvýší svoji kapacitu a nastupují myšlenkové pochody, odvislé od psychiky žvýkajícího. Pocity a myšlenky bývají příjemné a pozitivní, můžete se stát studnicí

¹⁰⁸ MARSHAL, Patrik. *Qát: Nezkrotná vášně a údajná zkáza národa jemenského* [online]. 2005 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ye.cz/view.php?cisloclanku=2005060801..>

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu/>.

¹¹¹ AL-MUGAHED, Leen. Khat chewing in Yemen: Turning over a new leaf. *Bulletin of the World Health Organization* [online]. 2008, 86:2008 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/index.html>.

¹¹² Marešová, 1969: 75

geniálních nápadů. Také může nastat stav částečné exteriorizace, kdy Vaše mysl cestuje po známých, či neznámých místech, nebo zkrátka sedíte a zíráte do prostoru s pocitem uspokojení.¹¹³

Jedná se ale o mírné stavy, kdy záleží i na momentálním rozpoložení jedince, atmosféře v místnosti či tématech přecházejícího hovoru. Proto je příjemná společnost, se kterou si máte o čem povídat, tak důležitá pro kátovacích setkání. V průběhu těchto sešlostí se probírají různá témata běžného života, a díky tomu můžeme mluvit o kátu jako o druhu sociální drogy.¹¹⁴ Někdy jsou při kátování pro posílení účinků popíjeny energetické nápoje, což umocňuje stavy povzbuzení a bdělosti.¹¹⁵

Po několika hodinách se dostaví druhá fáze. Jedná se o jakousi „kocovinu, která není spojena s fyzickou nevolností.“¹¹⁶ Tento stav se spíše vyznačuje ospalostí, či otupělostí a zamlklostí. Většina uživatelů po kátování dlouho bdí, proto je často využíván lidmi, kteří v zaměstnání musí vydržet dlouho bdělí (řidiči, prodavači, strážníci, úředníci nebo studenti).

Během kátování se nejen hodně povídá, ale také vydatně kouří.¹¹⁷ Buď je k dispozici vodní dýmka, nebo se vykouří velké množství cigaret. Vzniká tak přidružená závislost na nikotinu, protože spotřeba vykouřeného tabáku stoupá v souvislosti se zvyklostí při kátování kouřit i pro jinak nepravidelné kuřáky.

Když jsou spotřebovány všechny dobré lístky, tak kátový dýchánek končí. Kátující se zvednou a odejdou, případně poděkují za pohoštění. Na závěr kátování je třeba se zbavit kátové kaše z úst. Nedá se jinak než kaši vyplivnout¹¹⁸.

¹¹³ MARSHAL, Patrik. *Qát: Nezkrotná vášeň a údajná zkáza národa jemenského* [online]. 2005 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ye.cz/view.php?cisloclanku=2005060801..>

¹¹⁴ Sociální drogy obvykle pomáhají lidem relaxovat, povzbuzují je, či dodávají energii. Nejznámějšími sociálními drogami, které jsou většinou společensky tolerované, jsou nikotin, alkohol, kofein, konopí, či povzbuzující prostředky jako např. amfetaminy. (Často jsou tyto drogy zakázány pro sportovce v rámci fair-play.)

¹¹⁵ KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu/>.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Spotřeba tabáku v Jemenu patří k nejvyšším na světě. Studie WHO z roku 1999 ukázala, že 60% populace pravidelně kouří (71 % mužů, 30 % žen).

¹¹⁸ Viz příloha č. 3.

Takto popsaný obřad probíhá pouze v ideální situaci, ve skutečnosti se v Jemenu žvýká všude – na ulicích, v úřadech atd.¹¹⁹. Je to fenomén, na který narazíte ve všech oblastech země.

Kátování není čistě mužskou záležitostí. Údaje dokládají, že více než polovina žen žvýká pravidelně¹²⁰. Rozdíl je ovšem v tom, že ženy nikdy nekonzumují kát veřejně. Je běžné, že muži nakoupí kát i pro své manželky, ale konzumace probíhá odděleně. Takovým dámským sezením se říká *tafrika*. Jedná se o odpolední návštěvy začínající většinou po odpolední modlitbě a končící před modlitbou večerní (tzn., že časově se přibližně shodují s pánskými posezeními). „Ženy se objeví, zahalené v černém, nesoucí velké svazky kátu. Po příchodu do domu, kde se bude *tafrika* konat, sundají své závoje a boty a objeví se krásné ženy oděné v pestrobarevných šatech.“¹²¹ Během těchto sešlostí se hodně povídá, kouří vodní dýmka *ma'ada* a kolem dokola putují misky s různými oříšky a sladkostmi, část žen žvýká. „Po chvíli se objevuje hudba, dnes často produkovaná z kazet, a občas se také tančí.“¹²²

8. Používání kátu mimo Jemen¹²³

Tradice kátu je rozšířena po většině východního pobřeží Afriky, způsoby užívání se ovšem liší.

Zdá se, že v Etiopii se jedná pouze o zvyk muslimské části obyvatelstva, křesťané jej nežvýkají.¹²⁴ Hraje roli během náboženských muslimských svátků. McKee zmiňuje odkazy na sešlosti, které se konají od 9 do 11 hodin dopoledne, kde žvýká se kát a recitují se verše z Koránu. Na jihu je zvykem, že když farmáři

¹¹⁹ Viz příloha č. 4.

¹²⁰ AL-MUGAHED, Leen. Khat chewing in Yemen: Turning over a new leaf. *Bulletin of the World Health Organization* [online]. 2008, 86:2008 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/index.html>.

¹²¹ MCKEE, C M. Medical and social aspects of qat in Yemen: a review. In: *Journal of the Royal Society of Medicine* [online]. 1987 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1291140/pdf/jrsocmed00168-0048.pdf>.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Viz příloha č. 5.

¹²⁴ ANDERSON, David M. a Neil C. M. CARRIER. *Khat: Social harms and legislation* [online]. Oxford, 2011 [cit. 2012-04-18]. ISBN 978 1 84987 494 6. Dostupné z: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/occ95?view=Binary>. A literature review. University of Oxford.

potřebují obdělat pole, tak svolají sousedy. Za odměnu je jim nabídnuta hoja¹²⁵ a kát. Žvýkají celé ráno od 6 do 10 a poté celý den pracují na poli. Důležitou roli hraje také při festivalu *wadaja*. Během festivalu probíhají společné motlitby v časech neúrody.¹²⁶

V Keni je kát užíván jen v částech země, kde žijí muslimové. V posledních letech se kát stává populární mezi mladými v městských oblastech¹²⁷. Kát (resp. miraa, jak je nazýván v Keni) je snadno k sehnání. Svazečky listů se válejí v pouličních krámcích běžně. Uvádí se, že zde žvýkají většinou nižší sociální vrstvy nebo lidé, kteří potřebují udržet dlouho pozornost.¹²⁸ „V některých klubech a restauracích v Keni jsou ovšem příznivci kátu vykázáni na vyhrazená místa, zejména kvůli znečištění při odplivování vyžvýkané zelené kaše.“¹²⁹

Ne vždy se kát konzumuje pouze žvýkáním. V Etiopii se také užívá jako kátová pasta smíchaná s medem (takové kaše si míchají i staří lidé, kteří už nemohou žvýkat). Jinde se uvádí, že se kouří sušené listy jako tabák.¹³⁰

Jako odvar z listů se dříve používal na Arabském poloostrově a byl nazýván „arabským čajem“. V jižní Africe se pije odvar z kátových listů a říká se mu „křovácký čaj.“¹³¹ Žvýkání nebo kouření listů pro povzbuzení není v jižní Africe zdokumentováno. Kátovníky jsou zde pěstovány spíše na dřevo, pro „krásný nažloutlý lesk“. Dřevo se používá v nábytkářství, nebo pro výrobu rozlišného vybavení do domácností. Listy a kořeny slouží při léčbě chřipky, kašle nebo astma.

¹²⁵ Hoja je odvar z kávových slupek, v Jemenu nazývaný kišr, a také hojně užívaný. Není zvykem zde pít odvar z pražené kávy jako v Evropě, více je běžný nápoj vařený z kávových slupek.

¹²⁶ MCKEE, C M. Medical and social aspects of qat in Yemen: a review. In: *Journal of the Royal Society of Medicine* [online]. 1987 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1291140/pdf/jrsocmed00168-0048.pdf>.

¹²⁷ ANDERSON, David M. a Neil C. M. CARRIER. *Khat: Social harms and legislation* [online]. Oxford, 2011 [cit. 2012-04-18]. ISBN 978 1 84987 494 6. Dostupné z: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/occ95?view=Binary>. A literature review. University of Oxford.

¹²⁸ ZAHRADNÍČEK, Jakub. Droga, která si podmanila národy. *Lidé a země: zeměpisný a cestopisný měsíčník* [online]. Brno: Mladá fronta, 2009, roč. 2009, č. 10 [cit. 2012-04-18]. ISSN 0024-2896. Dostupné z: <http://www.lideazeme.cz/clanek/droga-ktera-si-podmanila-narody>.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Marešová, 1969: 75

¹³¹ Tamtéž.

Kořen pomáhá při žaludečních potížích a čaj má pomáhat mužům proti neplodnosti.¹³²

9. Kát a systém zásobování venkova¹³³

Jeden z problémů, které také trápí Jemen, je potravinová nesoběstačnost. Ačkoliv se jedná o nejúrodnější zemi Arabského poloostrova, je zde zaveden model dovozu základních surovin z okolních zemí na úkor výnosům vlastního zemědělství. Dováží se např. 90 % pšenice a 100 % rýže. Oproti ustáleným představám, že venkov se snadno sám uživí a větší problémy s obstaráním základních zemědělských surovin bude ve městech, zde platí pravý opak. Naprostá většina rodin na venkově nevyprodukuje dostatek plodin pro vlastní potřebu a je plně závislá na dovozu potravin z měst. Příčinou je zejména převažující lukrativnější pěstování plodin bez výživové hodnoty (kát, káva), které putují na městský trh, nedostatek prostoru a přelidnění v horských oblastech. Každá rodina má pouze omezenou výměru polí, což je v této terasovité oblasti těžko ovlivnitelné. Úroda z vlastních políček slouží pouze pro doplnění rodinného jídelníčku.

Fungující praxí je zde poslat vyprodukované zboží na městský trh a nakoupit základní suroviny. Tímto ale velkou měrou narůstá cena nakupovaného zboží, protože je nutné k pořizovacím cenám připočíst i náklady na cestu. A cena nezůstává jediným problémem. Při současném kolapsu centrální autority může být transport do odlehlých oblastí značně náročný. Cesta vede přes množství kmenových území, kde stále existuje nebezpečí, že se místní kmeny rozhodnou převzít moc nad dopravními cestami a znemožní tak pohyb zboží nebo jej silně zpoplatní. Tato situace by měla velmi neblahé dopady na lidi v odlehlých oblastech země.

V této situaci je jediným pozitivem, že trh s kátem funguje. Znamená to, že obchodní kanály mezi venkovem a městem jsou stále průchodné, a tím pádem stále funguje model tohoto podivného způsobu oběhu zboží. V momentě, kdy

¹³² WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>

¹³³ KUMPÁN, Pavel. *Jak daleko je hospodářský kolaps Jemenu?: Hrozí potravinová krize?* [online]. 2011 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ye.cz/view.php?cisloclanku=2011070002>.

prodej kátu bude oslaben (či zakázán), vyvstane zde problém se zásobováním venkova. Venkované by tím ztratili hlavní příjem financí a hrozilo by, že by neměli na nákup základních potravin.

10. Kát a voda

Ačkoliv nemá Jemen žádnou stálou řeku, jedná se o nejzelenější zemi Arabského poloostrova. Díky jeho zeměpisné poloze a vysokým horám se zde zdržují dešťové mraky a je tu relativně dost vlhkosti. Na pravidelné celoroční srážky se ale nedá spoléhat, a tak je tedy nutné čerpat ze zásob podzemní vody. S vývojem, který jemenské zemědělství prodělalo od 70. let, je spojena vysoká spotřeba vody. Hrozí, že v následujících letech budou vodní zdroje vyčerpány pod míru obnovitelnosti. Jedná se o velký problém, který se v posledních letech začíná řešit. Jednou z příčin je i pěstování kátu v tak obrovském měřítku jako dosud.

Není úplně jasné, kolik vody minimálně potřebuje kát ke svému růstu. Záleží nejspíše na místních přírodních podmínkách, ale „poslední výpočty naznačují 700 – 1380 mm srážek“.¹³⁴ V systému zásobování vodou došlo v posledních desetiletích k velkým změnám. V 70. letech bylo zavlažováno hlavně povrchovou tekoucí vodou, dnes je většinou používána k zálivce podzemní voda. Světová zdravotnická organizace uvádí, že 27 – 30 %¹³⁵ jemenské podzemní vody je používáno pro zavlažování.¹³⁶

11. Kát a společenské dopady

Kát neovlivňuje pouze lidské zdraví, ale ve velké míře působí na obraz současné rodiny. Důsledky tohoto jsou možná závažnější než samotné působení

¹³⁴ WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z:

<http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>.

¹³⁵ AL-MUGAHED, Leen. Khat chewing in Yemen: Turning over a new leaf. *Bulletin of the World Health Organization* [online]. 2008, 86:2008 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z:

<http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/index.html>.

¹³⁶ Pro bližší informace o problematice vyčerpávání podzemní vody v Jemenu doporučuji THE BRITISH-YEMENI SOCIETY. *Water in Yemen: Changing views on a changing natural resource* [online]. 2010 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/vandergun10.htm>, THE BRITISH-YEMENI SOCIETY. *Yemen's water crisis* [online]. 2001 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/ward01.htm>.

drogy. Tradice žvýkání narušuje do hloubky soudržnost rodiny¹³⁷. Muži žvýkají osamoceně, ženy také samy a děti často zůstávají bez dospělého dozoru. Muži se většinou vydávají na kátové dýchánky ihned po obědě a nevrátí se dříve, než před večerní motlitbou, případně později. Ženy nejdříve obstarají rodinu a poté také odejdou na celé odpoledne pryč. „Neodcházím dříve, než se děti naobědvají a přesvědčím se, že mají hotové domácí úkoly. Teprve poté odcházím a nechávám je s chůvou. Je to většinou tak na tři nebo čtyři hodiny.“¹³⁸ Tato žena chápe kátování jako prolomení monotónnosti běžného života a možnost setkat se a popovídat si s přáteli.

Dalším aspektem, který ovlivňuje fungování rodiny, je finanční náročnost kátu. Stává se, že rodinu utratí za kát téměř polovinu rodinného rozpočtu. Nejvíce na to doplácí děti, které jsou následně zatíženy nedostatkem základních potravin. Jemen je také zemí s vysokou mírou dětské podvýživy. Údaje WHO udávají, že v roce 2005 bylo nedostatečně vyvinuto téměř 60 % dětí mladších 5 let.¹³⁹

Důvody, kvůli kterým Jemenci začínají kátovat, jsou různé. Nejčastějším důvody ovšem jsou, že žvýkají všichni známí a příbuzní (téměř v 70 % odpovědích) a že nemají žádnou jinou alternativu pro vyplnění volného času.¹⁴⁰

12. Kát a zaměstnání

Je běžné, že Jemenci kátují během svého zaměstnání. Kát má zvyšovat jejich pracovní aktivitu a čilost, ale spíše to má opačný efekt. Zaměstnanec, který kátuje v zaměstnání, stráví značnou dobu jenom pouhou konzumací kátu, a ačkoliv tím potlačí pocit únavy, nevede to ke zvýšení produktivity práce. Kátující

¹³⁷ Viz příloha č. 6.

¹³⁸ AL-MUGAHED, Leen. Khat chewing in Yemen: Turning over a new leaf. *Bulletin of the World Health Organization* [online]. 2008, 86:2008 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/index.html>.

¹³⁹ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Yemen: health profile* [online]. 2011 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z: <http://www.who.int/gho/countries/yem.pdf>

¹⁴⁰ Viz příloha č. 7.

se pod vlivem cathinonu těžko dokáže soustředit na své úkoly a plnit je správně.¹⁴¹

13. Budoucnost

Z předchozích kapitol je zřejmé, že kát je výrazně spojen se každodenním životem v Jemenu. Zakořenil hluboko do struktury státního hospodářství a hlavně společnosti. I přesto, že značná část Jemenců si uvědomuje, že je potřeba tuto situaci řešit, vládní postoj je nejasný a ve vnitrostátních problémech je kát do jisté míry „tabu“¹⁴².

Dovoz kátu z ostatních zemí je zakázán. Pěstování, distribuce, prodej a konzumace jsou ovšem naprosto legální a kát je zdaněn.¹⁴³ Od konce devadesátých let se začaly objevovat hlasy volající po kontrole či regulaci pěstování a po vyšším zdanění kátu.¹⁴⁴ Nedošlo však k žádné výraznější kampani. Problém kátu se ale postupně dostal do pozice, kdy se stal jedním z témat veřejné diskuze.

Většina Jemenců si uvědomuje, že konzumace kátu, v takovém měřítku jako v současnosti, je neudržitelná. Nechtějí, aby jejich generace jejich dětí žvýkala v tak velké míře. Z výzkumu Světové banky z roku 2007¹⁴⁵ vyplývá, že více než polovina dotázaných by si přála, aby jemenská vláda uvedla v platnost právní předpisy, které by omezily žvýkání kátu. Spotřebitelé vědí, že konzumace kátu je nebezpečná pro ně i pro společnost, ale většinou nejsou schopni sami přestat. Může za to společenský tlak, psychická závislost u dlouhodobých uživatelů,

¹⁴¹ Doporučuji shlédnout video, narážející na toto téma. Snaží se Jemence přimět k myšlence „nového Jemenu bez kátu.“

http://www.youtube.com/watch?v=0ExxSDHe9zE&context=C43f1598ADvjVQa1PpcFPDRcBSngQQZ3ejow6HDR8At07jJ_dRyXXo=, 16-04-2012.

¹⁴² WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Country Cooperation Strategy for WHO and the Republic of Yemen 2008–2013* [online]. 2009 [cit. 2012-04-18]. ISBN WHO-EM/ARD/030/E/R/03.09. Dostupné z: http://www.who.int/countryfocus/cooperation_strategy/ccs_yem_en.pdf.

¹⁴³ WORLD BANK. *Yemen: Towards Qat Demand Reduction* [online]. 2007 [cit. 2012-04-18]. ISBN Report No. 39738-YE. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/IW3P/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendored/PDF/397380YE.pdf.

¹⁴⁴ V současnosti je kát daněn pouze jako běžná zemědělská plodina, odpůrci požadují jeho vyšší zdanění jako návykové látky. Srovnatelné s vysokými daněmi na tabák a alkohol v západních zemích.

¹⁴⁵ WORLD BANK. *Yemen: Towards Qat Demand Reduction* [online]. 2007 [cit. 2012-04-18]. ISBN Report No. 39738-YE. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/IW3P/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendored/PDF/397380YE.pdf

anebo si kátující prostě nevěří, že mohou jen tak přestat. Tvrdí proto, že „vládní zásah je nutný.“¹⁴⁶

Zákaz žvýkání platí na úřadech, policisté a vojáci nesmí žvýkat během služby. Trhy s kátem by měly být odsunuty z center měst, ale není to vždy dodržováno. Vláda zavedla pětidenní pracovní týden s vyšším počtem pracovních hodin během dne. Toto opatření mělo udržet lidi déle v práci a zamezit tak trávení času kátováním. Od roku 2002 jsou v platnosti vyhlášky snižující povolené množství užitých pesticidů při pěstování. Další vyhlášky podporují pěstování alternativních plodin¹⁴⁷ a měly by zlepšit přístup k volnočasovým aktivitám. Uvádění těchto vyhlášek do praxe ale brání vysoká míra klientelismu a korupce. Pro vlivné obchodníky není problém tato pravidla ignorovat.

Jemenská vláda by měla přijmout taková opatření, která by dlouhodobě snížila poptávku po kátu, a zahájit kampaně, které by informovaly o škodlivosti a dopadech žvýkání. Dále by měla také pomoci lidem, kteří se rozhodli změnit svůj životní styl, nabídnout jim spolupráci a případně podpořit nevládní organizace, které se o to snaží. Dalším cílem by mělo být zlepšení přístupu k alternativním způsobům trávení volného času.¹⁴⁸ V neposlední řadě by bylo vhodné, aby přední představitelé Jemenu šli příkladem a vystupovali veřejně proti kátu.¹⁴⁹

Velmi důležité je tuto kampaň zaměřit na nejzranitelnější skupiny obyvatel – děti a ženy, nabídnout plnohodnotnou alternativu pro zaplnění času stráveného žvýkáním. Pro mládež je třeba vybudovat síť volnočasových aktivit, které je zabaví a navedou ke zdravému stylu života. Ideálními alternativami jsou sport, vzdělávání, hudba, tanec, divadlo. Pro dospělé uživatele zajistit dostatek pracovních míst či podpořit ekonomiku takovým směrem, aby umožňovala snadný vstup na trh a uplatnění.

¹⁴⁶ WORLD BANK. Yemen: Towards Qat Demand Reduction [online]. 2007 [cit. 2012-04-18]. ISBN Report No. 39738-YE. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/IW3P/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendored/PDF/397380YE.pdf.

¹⁴⁷ Zemědělci, kteří pěstují kát, jsou odříznuti od systémů dotací a podpory rozvoje.

¹⁴⁸ Viz příloha č.8. Tabulka dokládá různé alternativní způsoby trávení volného času, které by si Jemenci sami přáli.

¹⁴⁹ WORLD BANK. Yemen: Towards Qat Demand Reduction [online]. 2007 [cit. 2012-04-18]. ISBN Report No. 39738-YE. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/IW3P/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendored/PDF/397380YE.pdf

Takovéto kampaně se v posledních letech rozběhly. Zčásti jsou řízené vládou¹⁵⁰ a zbytek obstarávají různé nevládní organizace a občanská sdružení. V zásadě se snaží dostat mezi obyvatelstvo co nejvíce informací o kátu, o zdravotních dopadech, o dopadech na rodinný a celkově společenský život, nebo se snaží prosadit omezení kátu ve státní legislativě. Poukazují, že zvyk žvýkat kát nahradil veškeré ostatní druhy relaxace a socializace. Lidé, kteří nežvýkají kát, jsou určitým způsobem vyloučeni z většinové společnosti. Právě tyto lidé díky svému odstupu mohou snáze upozorňovat na problémy, které tento fenomén přináší. Je třeba dodat, že zmiňovaná sdružení se nezabývají pouze problémem kátu, ale i dalšími problémy jemenské společnosti.

13.1. Kát a nestátní organizace

Ráda bych zmínila v této souvislosti činnost „Demokratické školy“.¹⁵¹ Demokratická škola je nezisková organizace, která pracuje na zvyšování povědomí v oblasti lidských práv a demokracie. Hlavním cílem je, aby děti porozuměly významu lidských práv a demokracie.¹⁵² Tato organizace podporuje od roku 2002 „Dětský parlament.“¹⁵³ Tento projekt se snaží ukazovat dětský pohled na současné problémy. Poskytuje místo, kde jsou názory mladistvých vyslyšeny a diskutovány. Podmínkou přijetí do Parlamentu je, že žadatel nesmí žvýkat kát, a v případě porušení je okamžitě vyloučen¹⁵⁴. Parlament se zaměřuje mimo jiné i na prevenci žvýkání kátu u dětí.

13.2. Kát a sociální síť

Další z aktivit, která má upozornit na problém kátu, jsou tzv. „Dny bez kátu.“ Vznikly jako spontánní akce na začátku roku 2012. Iniciátorkou se stala

¹⁵⁰ Problémem kátu se zabývají různá jemenská ministerstva (rozvoje, informatiky, vzdělání, zdraví, zemědělství sportu a mládeže).

¹⁵¹ *Democracy School* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://dsyemen.org/>.

¹⁵² *Democracy School* [online]. [cit. 2012-04-21]. Dostupné z:

<http://69.90.80.62/editor/assets/Democracy%20school-%20English%20FINAL%5B1%5D.pdf>

¹⁵³ *The Children's Parliament in Yemen* [online]. 2011 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z:

<http://mena.savethechildren.se/MENA/News-and-events/Press-Releases/Saada/Yemen-stories/The-Childrens-Parliament-in-Yemen/>

¹⁵⁴ AL-MUGAHED, Leen. Khat chewing in Yemen: Turning over a new leaf. *Bulletin of the World Health Organization* [online]. 2008, 86:2008 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z:

<http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/index.html>.

Hind Al-Eryani, když na svém Twitteru¹⁵⁵ založila veřejnou akci „Den bez kátu“ a zvolila 12. ledna 2012. „Nevybrala 12. ledna z nějaké speciálního důvodu. Byl to ale čtvrtek, a jak víme, většina mladých Jemenců rád tráví čtvrteční odpoledne na kátových sezeních.“¹⁵⁶ Akce se setkala s ohromným nadšením. Mezi ty, kteří podpořili akci, se zařadila i Tawakul Karman, držitelka Nobelovy ceny, nebo intelektuál Azmi Bishara. Akce se dočkala i opakování, další den bez kátu se uskutečnil 12. dubna 2012.¹⁵⁷

Skupiny bojující proti žvýkání kátu se vyskytují i na sociálních sítích, kde sdílejí různé akce (Den bez kátu), různé fotografie, karikatury a motivační videa. Např. na Facebooku můžete narazit na skupinu jako „Generace bez kátu“¹⁵⁸, „Společně za Jemen bez kátu“¹⁵⁹ apod.

I další organizace si zakládají své internetové stránky, aby se snáze dostávaly mezi lidi a plnily své poslání. Organizace „Yemen without Qat Foundation“¹⁶⁰ se snaží dosáhnout „osvobození Jemenu od závislosti na kátu, mobilizovat lidi a podniky ve společném boji proti kátu, odsoudit kát a jeho používání, podporovat stávající plány a iniciativy, atd.“¹⁶¹ Je jasné, že se zatím jedná pouze o tzv. špičku ledovce, ale je dobré vidět, že sama jemenská společnost se začíná aktivizovat. Trvalé změny totiž vždy musí vyplynout z nitra samotné společnosti. Jednou z možností je, že užívání kátu bude postupně stigmatizováno a změní se celkový společenský pohled na přijatelnost žvýkání. Z běžného zvyku by se mohl stát praxí pouze pro okrajovou část společnosti.¹⁶²

¹⁵⁵ Hind Aleryani [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: http://twitter.com/#!/dory_eryani

¹⁵⁶ NO QAT DAY PROVOKES DEBATE AND ACTION [online]. 2012 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://yementimes.com/en/1538/Variety/211/No-Qat-Day-provokes-debate-and-action.htm>.

¹⁵⁷ V příloze č. 9 doporučuji shlédnout videa a plakáty, propagující „Dny bez kátu.“

¹⁵⁸ Generations Without Qat [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z:

<http://www.facebook.com/noqat.org?ref=pb>.

¹⁵⁹ معا من أجل يمن بلا قات [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.facebook.com/No.to.Qat>.

¹⁶⁰ Yemen without Qat Foundation [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://yemenwithoutqat.com/>.

¹⁶¹ Yemen without Qat Foundation: Goal & values [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z:

<http://yemenwithoutqat.com/about-us/goal-values/>

¹⁶² Odpůrci kátu sami zmiňují, že by byli rádi, kdyby došlo ke stigmatizaci kátu a srovnávají to s vývojem pohledu na spotřebu tabákových výrobků v západních zemích. Dříve bylo kouření vnímáno jako běžná věc, ale dnes se se změnou pohledu společnosti bere kouření jako problém, s vážnými zdravotními následky a je systematicky omezováno. Tato změna ovšem vyžadovala určitý čas.

14. Závěr

Od 70. let prošlo pěstování kátu obrovskými změnami. Jemenští obchodníci ukázali, že umí rychle reagovat na poptávku na trhu. Právě tato zvýšená poptávka stála i za expanzivním rozvojem kátového zemědělství.

V současné době pokrývají kátové plantáže značné množství úrodné půdy v Jemenu. Nepopíratelné je, že pěstování v takovému měřítku není dále udržitelné. V posledních letech se ukázalo, že systém zavlažování, kdy se většina vody čerpá z podzemních zdrojů, není správný. V některých oblastech hrozí v budoucnu nedostatek pitné vody, protože se čerpáním překračuje míra obnovitelnosti podzemní vody. Je tedy velmi důležité se věnovat udržitelnému čerpání podzemní vody, jinak nastanou v zemi obrovské problémy.

Na druhou stranu kát přinesl do zemědělství pokrok a finance, která by jiná plodina nezískala tak snadno. Někteří autoři vyzdvihují, že právě pěstování kátu napomohlo k udržování terasovitých polí během období, kdy značná část jemenských mužů odcházela pracovat na ropná pole do zemí Zálivu. Tato terasovitá pole je nutno udržovat každý rok, jinak hrozí jejich devastace v období dešťů a obnova je velmi náročná. Díky rozmachu pěstování kátu byla také zakládána nová pole, což je velmi obtížná a drahá záležitost.

Vysoké příjmy z prodeje kátu také umožnily moderní rozvoj v horských oblastech. Bylo vybudováno silniční spojení s obchodními centry. Dále tento rozvoj pomohl k zavádění elektrifikace v oblasti, mohly se vystavět nádrže na vodu a dovážet palivové dříví. Tyto změny měly dopad i na životní role žen, které tím získaly mnohem více času pro rodinu.

Jelikož se ale jedná o komoditu, kterou je náročné exportovat (do dvou dnů ztrácí svoji hodnotu), jedná de facto o uzavřený vnitrostátní koloběh financí a většina zboží se tedy prodá na území Jemenu.

V dřívějších dobách bylo kátování zvykem, který si mohla dovolit pouze bohatší vrstva společnosti. S přísunem peněz plynoucích z práce v Zálivu si kát najednou mohl dovolit širší okruh Jemenců. Kátovací dýchánky byly místy, kde

mohly předvést svůj nově nabytý společenský status, staly se místem společenské soutěže. Postupem doby se z kátování stal sdílený veřejný fenomén.

V současnosti je kátování považováno za hlavní sociální rituál všedního dne. Je znakem společenské integrace a komunikace, je projevem společných zájmů a sounáležitosti a v zásadě nahradilo veškeré další způsoby relaxace a socializace. Začínají se ale objevovat iniciativy volající po změnách.

Jemen v současnosti prochází obdobím změn. Revoluce roku 2011, odstoupení prezidenta Sáliha a následné kroky k demokratizaci země otvírají mnohé nové možnosti i v problematice kátu. Aktivisté, kteří bojují proti kátu, se snaží podmanit Jemence vidinou nového Jemenu – Jemenu bez kátu. Doufejme, že v novém vládním režimu bude snazší prosadit anti-kátové zákony, které omezí jeho pěstování a prodej, a nabídnou plnohodnotnou náhradu.

V své práci jsem se snažila přiblížit téma, které není v českém prostředí moc známé, a podat o kátu ucelený soubor informací. Díky provázanosti s ostatními problémy uvnitř jemenské společnosti se jedná o velmi široké a sple- tité téma. Jemen je s kátem silně svázán a k porušení těchto silných pout bude potřeba hodně času.

15. Seznam použité literatury a elektronických zdrojů

1. AL-MUGAHED, Leen. Khat chewing in Yemen: Turning over a new leaf. *Bulletin of the World Health Organization* [online]. 2008, 86:2008 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.who.int/bulletin/volumes/86/10/08-011008/en/index.html>
2. ANDERSON, David M. a Neil C. M. CARRIER. *Khat: Social harms and legislation* [online]. Oxford, 2011 [cit. 2012-04-18]. ISBN 978 1 84987 494 6. Dostupné z: <http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/crime-research/occ95?view=Binary>. A literature review. University of Oxford.
3. HASSAN, Nageeb, Abdullah GUNAID a Iain MURRAY-LYON. *The impact of qat-chewing on health: a re-evaluation* [online]. 2005 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/hassan05.htm>
4. KOCHÁNEK, Štěpán. *Píseň o kátu* [online]. 2010 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ramchankovi.webnode.cz/news/pisen-o-katu/>
5. KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 4. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006, 292 s. ISBN 80-702-1821-5.
6. KUMPÁN, Pavel. *Jak daleko je hospodářský kolaps Jemenu?: Hrozí potravinová krize?* [online]. 2011 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ye.cz/view.php?cisloclanku=2011070002>
7. MAREŠOVÁ, Zdeňka. *V zemi královny ze Sáby*. Praha: Orbis, 1969.
8. MARSHAL, Patrik. *Qát: Nezkrotná vášně a údajná zkáza národa jemenského* [online]. 2005 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://ye.cz/view.php?cisloclanku=2005060801>
9. McKEE, C M. Medical and social aspects of qat in Yemen: a review. In: *Journal of the Royal Society of Medicine* [online]. 1987 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1291140/pdf/jrsocmed00168-0048.pdf>
10. SADÍLEK, Tomáš. *Kát - populární droga v Jemenu* [online]. 1998 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.ingema.net/in2001/clanek.php?id=87>

11. WARD, Christopher. *Qat* [online]. 2000 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/INTYEMEN/Overview/20150264/YE-Qat.pdf>
12. WEIR, Shelagh. Economic Aspects of the Qat Industry in North-West Yemen. In: HOPKINS, Nicholas S a Saad Eddin IBRAHIM. *Arab society: class, gender, power, and development*. 3rd ed. Cairo, Egypt: American University in Cairo Press, c1997, s. 281-297. DOI: 9789774244049.
13. WORLD BANK. Yemen: Towards Qat Demand Reduction [online]. 2007 [cit. 2012-04-18]. ISBN Report No. 39738-YE. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/IW3P/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendered/PDF/397380YE.pdf
14. WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Country Cooperation Strategy for WHO and the Republic of Yemen 2008–2013* [online]. 2009 [cit. 2012-04-18]. ISBN WHO-EM/ARD/030/E/R/03.09. Dostupné z: http://www.who.int/countryfocus/cooperation_strategy/ccs_yem_en.pdf
15. WORLD HEALTH ORGANIZATION. WHO Expert Committee On Drug Dependence: Sixteenth Report.[online]. Geneva, 1969 [cit. 2012-04-22]. World Health Organization Technical Report Series, 407. Dostupné z: http://whqlibdoc.who.int/trs/WHO_TRS_407.pdf
16. WORLD HEALTH ORGANIZATION. Yemen: health profile [online]. 2011 [cit. 2012-04-22]. Dostupné z: <http://www.who.int/gho/countries/yem.pdf>
17. ZAHRADNÍČEK, Jakub. Droga, která si podmanila národy. *Lidé a země: zeměpisný a cestopisný měsíčník* [online]. Brno: Mladá fronta, 2009, roč. 2009, č. 10 [cit. 2012-04-18]. ISSN 0024-2896. Dostupné z: <http://www.lideazeme.cz/clanek/droga-ktera-si-podmanila-narody>

Internetové odkazy

1. *Amfetaminy* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.extc.cz/amfetaminy.html>.
2. *Cathine* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.drugbank.ca/drugs/DB01486>.

3. *Cathinone* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z:
<http://www.drugbank.ca/drugs/DB01560>.
4. Democracy School [online]. [cit. 2012-04-21]. Dostupné z:
<http://69.90.80.62/editor/assets/Democracy%20school-%20English%20FINAL%5B1%5D.pdf>
5. *Democracy School* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://dsyemen.org/>
6. *Hind Aleryani* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z:
http://twitter.com/#!/dory_eryani
7. *NO QAT DAY PROVOKES DEBATE AND ACTION* [online]. 2012 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://yementimes.com/en/1538/Variety/211/No-Qat-Day-provokes-debate-and-action.htm>
8. THE BRITISH-YEMENI SOCIETY. *Water in Yemen: Changing views on a changing natural resource* [online]. 2010 [cit. 2012-04-25].
9. THE BRITISH-YEMENI SOCIETY. *Yemen's water crisis* [online]. 2001 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.al-bab.com/bys/articles/ward01.htm>
10. *The Children's Parliament in Yemen* [online]. 2011 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z:
<http://mena.savethechildren.se/MENA/News-and-events/Press-Releases/Saada/Yemen-stories/The-Childrens-Parliament-in-Yemen/>
11. *Yemen without Qat Foundation* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z:
<http://yemenwithoutqat.com/>
12. *Yemen without Qat Foundation: Goal & values* [online]. [cit. 2012-04-25].
Dostupné z: <http://yemenwithoutqat.com/about-us/goal-values/>.
13. *معا من أجل اليمن بلا قات* [online]. [cit. 2012-04-25]. Dostupné z:
<http://www.facebook.com/No.to.Qat>.

18. Resume

I focused my bachelor thesis for the use of khat in the Middle East, especially in Yemen. Khat is a plant, which is famous and popular for its stimulant effects on the human body. Khat is chewed by almost everyone in Yemen and has become part of the Yemeni way of life.

As a crop, khat is much appreciated for its high profitability, its hardiness and drought resistance, and the few husbandry problems associated with it. Farmers also like the fact that khat can be brought to harvest during most months of the year, that it can be harvested in small or large quantities according to the farmer's need for money, and that it brings cash in on the very day of harvest. Since 70's became khat widespread, and one of most important crops in the agriculture in Yemen. Khat chewing is currently considered as a major social ritual of everyday life. It is sign of social integration and communication. It is an expression of coherency and common interests.

The work is divided into several parts. First the thesis deals with the description of the plan, and its historical origins and spread. In the following section I focused on the production of the khat. Further analyze the issue of legality, government policies and international approach. On examples from several countries I showed a different approach and limits for using khat.

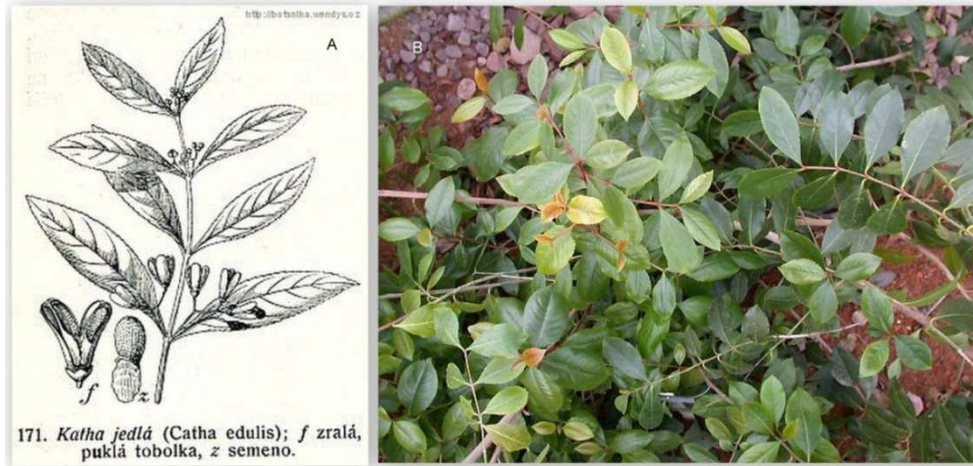
The following section is focused on the health impacts, which is caused by khat chewing. Further I described how this popular plant is usually consumed. This part shows how much is khat consumption related with everyday life Yemenis. Khat is known like a stimulant in parts of north east Africa too. There is it consumed in different ways. In the following part I focused on topics that are integrally linked with khat consumption and its wide spreading in society.

In the last part is it devoted to currently reactions of Yemeni society. It seems that in recent years formed a new civil society. This "new society" talks about Yemen without khat. They are using media and social networks to lead information campaign. This campaign tries to inform about the harmful consequences that brings khat chewing.

19. Přílohy

Příloha č. 1: Obrázky znárodňující kátový keřík.

- <http://botanika.wendys.cz/cizi/rostlina.php?126>, 2012-18-04.
- http://en.wikipedia.org/wiki/File:Catha_edulis.jpg, 2012-18-04.

Příloha č. 2: Jemenec s kátovou boulí, zdroj:

<http://www.facebook.com/No.to.Qat/photos>, 2012-18-04.

Příloha č. 3: Zbavování se kátové kaše není elegantní. Znázorněno komiksovou formou. Zdroj:

<http://www.facebook.com/media/set/?set=a.135174139876292.23357.130377827022590&type=3>, 2012-18-04.

Příloha č. 4: Tabulka znázorňuje, kde Jemenci nejraději kátují. Převzato z: WORLD BANK. Yemen: Towards Qat Demand Reduction [online]. 2007 [cit. 2012-04-18]. ISBN Report No. 39738-YE. Dostupné z: <http://www->

Table 3: Qat Chewing Location (in Percent; 2,027 males, 711 females)

Place		Male	Female	Average
Leisure	At home for leisure (with family, friends or alone)	48.8	43.9	47.5
	With friends for leisure (neither at home nor at work)	20.6	7.2	17.1
	At weddings or funerals	13.0	4.1	10.7
Subtotal		82.4	55.2	75.3
Work	At home while working	4.8	12.2	6.8
	At workplace together with colleagues (while working)	2.1	1.8	2.0
	Alone at workplace while working or while making business deals	9.9	30.4	15.2
Subtotal		16.8	44.4	24.0
Other	Other Locations	0.8	0.4	0.7

Source: World Bank Qat Consumption Survey, April-May 2006, (Gatter 2006).

Příloha č. 5: Mapa znázorňující rozšíření kátu v oblasti Afrického rohu a Jemenu. Zdroj: <http://www.enotes.com/catha-edulis-reference/catha-edulis>

Příloha č. 6: Komiksově zpracování témat narážejících na problémy, které způsobuje v rodinách. Převzato z:

- <http://www.facebook.com/media/set/?set=a.135174139876292.23357.130377827022590&type=1&ft=302730516453986>
- <http://www.facebook.com/photo.php?fbid=3534719565477&set=o.327227620668808&type=3>

Příloha č. 7: Důvody, proč uživatelé začínají žvýkat. Převzato z: WORLD BANK. Yemen: Towards Qat Demand Reduction [online]. 2007 [cit. 2012-04-18]. ISBN Report No. 39738-YE. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/IW3P/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendered/PDF/397380YE.pdf

Table 4: Reasons Why Consumers Start to Chew qat (in Percent, n=2,148)

Reason / Gender	Males	Females
All my friends and family chew	65.6	72.4
There is nothing else to do	19.0	10.0
To be able to work	8.6	2.3
In order to study	3.4	2.6
Because my husband wants me to	0	9.0
To alter my mood	0.9	0.7
To attend weddings or funerals	0.8	0.2
In order to forget	0.5	0.9
Others	1.3	1.9
Total	100	100

Příloha č. 8: Možné alternativy k užívání kátu. Převzato z: WORLD BANK. Yemen: Towards Qat Demand Reduction [online]. 2007 [cit. 2012-04-18]. ISBN Report No. 39738-YE. Dostupné z: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/IW3P/IB/2007/06/26/000090341_20070626112355/Rendered/PDF/397380YE.pdf

Table 16: Respondent's Suggestions for Possible Alternatives to Qat (n=4,372 - more than one answer possible)

Alternatives		Total	
		No.	%
Leisure and Social Interaction	Do sports or take walks	450	10.3
	Spend more time with family on friends	119	2.7
	Watch TV	65	1.5
Subtotal		634	14.5
Economic Activities	Find a job and increase my income	1,170	26.8
	Work at home or in the field	48	1.1
	Cultivate other crops	654	15.0
Subtotal		1,872	42.8
Learning	Attend vocational Training	123	2.8
	Go to mosque or read the Qur'an	75	1.7
	Read or study	62	1.4
	Listen to lectures	70	1.6
	Go to an internet café	9	0.2
Subtotal		339	7.8
Consumption Alternatives	Eat more, especially fruit	33	0.8
	Use alcohol or other drugs	8	0.2
	Chew gum	6	0.1
	Drink tea	12	0.3
Subtotal		59	1.3
Government Initiatives	Create more leisure opportunities (sports facilities and clubs, parks, libraries, etc.)	1,038	23.7
	Invest in infrastructure (electricity, hospitals, mosques, factories, etc)	51	1.2
	Ban and prevent the cultivation of qat	11	0.3
Subtotal		1,100	25.2
Others	Nothing can be done	194	4.4
	Sleep	46	1.1
	Save money or help the poor	40	0.9
	Leave Yemen	10	0.2
	I don't know	78	1.8
Subtotal		368	8.4

Пříloha č. 9: Propagační materiály pro „Dny bez káfu“.

a. Video pro akci probíhající 12. ledna 2012:

http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=jWQsoSGx-kU

b. Plakáty pro 12. ledna 2012 (Zdroj:

<http://www.facebook.com/media/set/?set=a.307677215959055.70739.100001503380103&type=3>,

<http://www.facebook.com/photo.php?fbid=269662276427477&set=a.135174139876292.23357.130377827022590&type=3&theater>, 2012-18-04.)

c. Plakát pro 12. dubna 2012 (Zdroj:

<http://www.facebook.com/photo.php?fbid=324252814301495&set=a.307677215959055.70739.100001503380103&type=3&theater>, 2012-18-04.)

